Tampereen yliopisto

Kirsi Silanterä

”SUN PITÄÄ VAAN HYVÄKSYY SE”

Deonttisen modaaliverbin ”pitää” käyttö normi-ilmauksissa Temptation Island Suomi -realityohjelman keskusteluaineistoissa

Tampereen yliopisto

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Suomen kielen tutkinto-ohjelma

Kandidaatintutkielma

Toukokuu 2022

TIIVISTELMÄ

Kirsi Silanterä: ”Sun pitää vaan hyväksyy se” – Deonttisen modaaliverbin ”pitää” käyttö normi-ilmauksissa Temptation Island Suomi -realityohjelman keskusteluaineistoissa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Suomen kielen tutkinto-ohjelma
Toukokuu 2022

Tämän tutkielman tarkoitus on kielen semanttisia piirteitä, normatiivista logiikkaa ja vuorovaikutuksellista näkökulmaa yhdistämällä hahmottaa, millaisissa käyttötarkoituksissa deonttista modaalisuutta edustava ”pitää”-nesessiiviverbi ilmenee Temptation Island Suomi -realitysarjan viimeisissä iltanuotiokeskusteluissa. Aiemman kirjallisuuden pohjalta tarkastelen keskusteluaineistoista sitä, millaisilla eri tavoilla parisuhteen osapuolet hyödyntävät velvoittavia normi-ilmauksia yhteisen vuorovaikutuksen resursseina.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys pohjautuu keskustelunanalyyttiseen näkemykseen sosiaalisten rakenteiden ja valtasuhteiden ilmenemisestä ja yhteisestä tuottamisesta vuorovaikutustilanteissa. Tätä taustaa vasten tarkastelen aihetta kielen semanttiselle alueelle kuuluvan deonttisen modaalisuuden eli sosiaalisista normeista ja auktoriteeteista riippuvan välttämättömyyden ja mahdollisuuden lähtökohdista. Tutkimuskohteekseni olen valinnut deonttista välttämättömyyttä ilmaisevan modaaliverbin ”pitää”, jonka kautta rajaan aineistosta löytyviä velvoittavia normi-ilmauksia.

Tutkielman aineisto koostuu Temptation Island Suomi -realitysarjassa esiintyneiden neljän pariskunnan litteroiduista viimeisistä iltanuotiokeskusteluista. Keskusteluaineistojen laskettu yhteiskesto on noin 50 minuuttia. Koko aineistossa tutkimuskohteena oleva ”pitää”-verbi esiintyy yhteensä 40 kertaa, joista modaalisia käyttöyhteyksiä edustaa 29 esiintymää.

Tutkimuksen myötä selvisi, että parisuhdekäyttäytymistä koskevissa keskusteluissa velvoittavilla normi-ilmauksilla ilmaistaan preskriptioita eli subjektiivisia käskyjä, hypoteettisia normeja ja henkilökohtaisia kannanottoja sekä neuvotellaan velvoitteista ja auktoriteetista referoimalla aiemman keskustelun sisältöjä. Tämän lisäksi ”pitää”-verbin käytössä ilmeni myös muuhun kuin suoraan velvoittavaan modaalisuuteen perustuvia normatiivisia käyttötarkoituksia, kuten toteutumattomien tarkoitusten implikointia, teknisten normien ilmauksia, loogista päättelyä ja kiellonalaisuutta.

Tutkimustulokset edustavat ennen kaikkea suuntaa antavia näkemyksiä siitä, millaisilla tavoilla velvoittavia normi-ilmauksia hyödynnetään parisuhteen osapuolten keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja kuinka niillä suhteutetaan sekä omia että yhteisiä käsityksiä yhteistä toimintaa koskevista normeista.

Avainsanat: Temptation Island Suomi, keskustelunanalyysi, modaalisuus, modaaliverbit, deonttinen modaalisuus, normatiivisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1 Johdanto 1
2 Tutkimuskysymykset ja aineisto 3
2.1 Tutkimustavoitteet ja -kysymykset 3
2.2 Aineiston tausta ja tosi-tv keskusteluaineistona 3
2.3 Aineiston rajaus 5
2.4 Analyysimenetelmät 6
3 Tutkimuksen lähtökohdat ja teoreettinen viitekehys 8
3.1 Tosi-tv ja Temptation Island Suomi 9
3.1.1 Aiempaa tutkimusta tosi-tv:stä 9
3.1.2 Temptation Island Suomi ohjelmaformaattina 10
3.2 Keskustelunanalyyttiset lähtökohdat 11
3.3 Modaalisuus 12
3.3.1 Deonttinen modaalisuus 13
3.3.2 Modaaliverbi “pitää” 14
3.4 Normi-ilmaukset 15
4 Analyysi ja tulokset 17
4.1 Deonttisen modaaliverbin “pitää” normatiiviset käyttötavat aineistossa 17
4.1.1 Preskriptio eli subjektiivinen käsky 18
4.1.2 Aiempien normi-ilmausten referointi ja neuvottelu deonttisesta auktoriteetista 23
4.1.3 Hypoteettinen normi-ilmaus 27
4.1.4 Subjektiivinen kannanotto 28
4.1.5 Muut käyttötavat 30
4.1.6 Yhteenveto deonttisen modaaliverbin “pitää” käyttötavoista aineistossa 33
5 Pohdinta 35
Lähteet 38
Liitteet 41
Liite 1: Kaikki ”pitää”-verbin esiintymät aineistossa (40 kpl) 41
Liite 2: Litteroinnin merkistö 42

1 Johdanto

Kieli on samaan aikaan sekä heijastus sosiaalisista rakenteista että myös työkalu niiden rakentamiseen: tiedolliset suhteet, valta-asetelmat ja yhteiset käsitykset sosiaalisen todellisuuden luonteesta ovat jatkuvasti neuvoteltavana jokaisen vuorovaikutustilanteen myötä. Kielellä ilmaistaan ja toisinnetaan siten yhteiskunnallisia arvoja, oletuksia ja normeja. Erilaisissa sosiaalisissa toimintaympäristöissä käytyjen keskustelujen kautta näitä käsityksiä todellisuudesta voidaan uusintaa, ohittaa tai muuttaa. Tällä tavoin kielenkäyttö linkittyy myös sosiaaliseen vallankäyttöön. (Stevanovic 2016).

Valtarakenteita on siis mahdollista tutkia mistä tahansa kielenkäyttötilanteista ja sosiaalisista suhteista käsin. Suhdemuodoista erityisesti parisuhteet ovat vahvasti yhteiskunnallisten normien ohjaamia, sillä niiden tapauksessa normatiivinen pääpaino on ylipäänsä jo siinä, että parisuhteessa olemista pidetään sosiaalisesti luonnollisena ja toivottuna tilana. Tämän lisäksi on tunnistettavissa myös historiallinen ja sitkeä kirjo erilaisia käsityksiä ja velvoitteita normatiivisesti ideaaleista tavoista olla parisuhteessa. (Roseneil, Crowhurst, Hellesund, Santos & Stoilova 2020: 4, 28.) Tätä perustavanlaatuista taustaa vasten on rakentunut myös oma tutkimuksellinen näkökulmani, jonka kautta pyrin tarkastelemaan tällaisten normatiivisten käsitysten yhteistä rakentumista keskustelutilanteissa, joiden keskeisenä puheenaiheena ovat pariskuntien odotukset, vaatimukset ja näkemykset tavoista toimia parisuhteessa.

Keskustelutilanteiden valtasuhteita ja kielenkäytön kautta rakentuvia normeja on aiemmassa tutkimuksessa tarkasteltu erityisesti diskurssianalyysin ja kriittisen diskurssianalyysin näkökulmista, joiden keskiössä on sosiaalisten merkitysten tuottaminen kielen kautta (Stevanovic 2016: 212–213; Tornberg 2019). Omia tutkimusintressejäni leikkaa lisäksi Salmisen ja Särestön (2019) tutkimus pariterapiassa esiintyvistä moraalisen neuvottelun tavoista, joiden tarkastelu tapahtuu myös diskurssien tasolla. Tässä tutkimuksessa tuon keskiöön diskursseja konkreettisemmat kielen ainekset, semantiikan piiriin kuuluvat modaalisuuden keinot, joiden lähtökohdista pyrin paikallistamaan valta-asetelmien ja normien rakentumista keskusteluun. Näiden tunnistettujen polttopisteiden kautta nojaan lisäksi keskustelunanalyyttisiin viitekehyksiin, joista käsin analysoin tarkemmin normi-ilmausten käyttöä ja vastaanottoa keskusteluissa. Tämä on monellakin tavalla kunnianhimoinen yritys tunnistaa pitkiäkin siltoja kielen yksityiskohtaisen sanatason ja laajempien normatiivisten rakenteiden välillä: aiempi tutkimuskirjallisuus on auttanut sijoittamaan tutkimusintressini sopiviin teoreettisiin viitekehyksiin, mutta käsitekentän monitasoisuus ja -ulotteisuus on silti asettanut omat haasteensa tutkielman teolle. Näitä haasteita erittelen tarkemmin tutkielman päätösosiossa, minkä lisäksi valikoitu lähestymistapa teki luontevaksi tuoda kriittisen reflektoivaa otetta myös itse analyysiin (luku 4).

Tutkielman päätösosiossa jäsennän lopuksi tutkimusprosessin kautta esiin nousseita havaintoja, kysymyksiä sekä ehdotuksia jatkotutkimusta ja sovellusmahdollisuuksia ajatellen.

2 Tutkimuskysymykset ja aineisto

2.1 Tutkimustavoitteet ja -kysymykset

Alkuperäinen tutkimusintressini perustuu siihen havaintoon, että deonttiset modaaliverbit ovat keskusteluaineistoissa yksi selvimmin tunnistettavissa oleva kielellinen keino ilmaista erilaisia kannanottoja parisuhteisiin liittyvistä normiasetelmista, tarpeista ja erimielisyyksistä. Erityisen mielenkiintoiseksi koen parisuhteen toiselle osapuolelle annetut vaatimukset sekä sen, millaista sosiaalista toimintaa käskyjen antaminen yhteisessä vuorovaikutuksessa edustaa.

Tarkastelen tutkimuksessani sitä, millaisissa käyttötarkoituksissa deonttisesti velvoittava modaaliverbi *pitää* ilmenee pariskuntien välisessä vuorovaikutuksessa Temptation Island Suomi -realitysarjan viimeisissä iltanuotiokeskusteluissa. Tavoitteenani on selvittää, mikä on tämän modaaliverbin semanttinen ja vuorovaikutuksellinen rooli neuvotteluissa rajoista, odotuksista ja normeista. Tämän lisäksi minua kiinnostaa myös se, kuinka nämä deonttiset normi-ilmaukset otetaan vastaan keskusteluaineistoissa. Viimeksi mainittua kysymystä tarkastelen tutkielmani sallimissa rajoissa.

Tämän pohjustuksen myötä rajaan tutkielmani koskemaan seuraavia kysymyksiä:

1. Millaisia normatiivisia käyttötapoja deonttinen modaaliverbi ”pitää” aineistossa edustaa?
2. Ilmaistaanko modaaliverbillä *pitää* normatiivisuutta myös muilla modaalisuuden lajeilla kuin deonttisuudella?

2.2 Aineiston tausta ja tosi-tv keskusteluaineistona

Valitsin aineistokseni Temptation Island Suomi -realitysarjan kausien viimeisiä iltanuotiokeskusteluja, joissa parit tapaavat toisensa ensimmäistä kertaa kolmen viikon erossaolon jälkeen. Kyseisten keskustelujen teemat koskevat keskeisesti kuluneen kolmen viikon tapahtumia, tunteita, tulkintoja ja kysymyksiä, joita matka on tuonut esiin. Monissa tapauksissa lähtökohdat keskustelulle ovat jo emotionaalisesti jännittyneet, koska pariskunnat ovat saaneet matkan aikana seurata kumppaninsa tekoja tuotantoryhmän kokoamilta säännöllisiltä videokoosteilta, joihin on poimittu etenkin parisuhteen toista osapuolta mahdollisesti loukkaavia tekoja ja lausuntoja. Tämä näkyy keskusteluaineistoissa

viittauksina keskustelutilanteen ulkopuolisiin, ajallisesti jo menneisiin tapahtumiin. Viimeiset iltanuotiokeskustelut ovat kausien viimeisiä jaksoja, mikä tekee niistä sarjan loppuhuipennuksia. Täten viimeisten jaksojen myötä syntyneillä, sarjan mediasuosion takia erityisen paljon moralisointia ja huomiota herättävillä keskusteluilla (ks. esim. Carpentier 2006: 146; Nieminen 2019: 4–5), on suuri valta-asema sosiaalisten normien välittäjänä.

Lähestyn tutkimusaihetta lähtökohtaisesti kuin kontekstista riippumattomana keskustelutilanteena, josta tarkastelen vain rajattuja kielellisiä piirteitä. Tästä syystä näkökulman ulkopuolelle rajautuu ensinnäkin monia audiovisuaaliselle mediasisällölle keskeisiä ominaispiirteitä, kuten multimediaaliset havainnot esimerkiksi keskustelijoiden nonverbaalisesta kommunikaatiosta, sarjan tuotannossa tehdyistä editointi, ohjaus- ja leikkausratkaisuista sekä mahdollisesta käsikirjoituksesta keskustelutilanteen taustalla. Multimediaalisen keskusteluympäristön lisäksi oleellista on huomioida se, että realitysarjat perustuvat tuotannon tavoitteisiin tehdä materiaalista mahdollisimman tapahtumarikasta, emotionaalista ja siten katsojaa kiinnostavaa (Nikkinen & Vacklin 2021: 309–310). Tämä ohjaa valmiiseen sarjaan leikattua lopullista materiaalia ja täten myös keskustelutilanteita, joiden rakentamisessa ilmenee myös samanlaisia pyrkimyksiä. Nämä kaikki piirteet ovat ratkaisevia pohdittaessa tosi-tv-sarjan keskustelutilanteen autenttisuutta ja tutkimuksellista pätevyyttä, mistä syystä tarkastelen tosi-tv:tä ja Temptation Island Suomi -sarjan piirteistöä tarkemmin teorialuvussa 3.1.

Aiemman tutkimuksen puolesta on kuitenkin näyttöä siitä, että myös tosi-tv:n keskustelutilanteita voi analysoida reaalimaailman keskustelutilanteita vastaavilla kriteereillä. Kangasharjun (2006) vertaileva analyysi tunnetussa tosi-tv-sarjassa Big Brotherissa esiintyneiden riitojen sekä ulkomaailmassa tapahtuneiden riitatilanteiden välillä osoittaa, että tosi-tv:n keskusteluaineisto vastaa ominaispiirteiltään myös tosi-tv:n ulkopuolella esiintyneitä riitatilanteita. Tätä havaintoa voisi siis pitää ainakin osittaisena näyttönä sille, että tosi-tv-ympäristöissä esiintyvät dialogiset keskustelutilanteet ovat ominaisuuksiltaan yhteneväisiä luonnollisten vuorovaikutustilanteiden kanssa.

Viimeisissä keskusteluissa on läsnä myös sarjan juontaja Sami Kuronen, jonka asema keskusteluissa on tärkeä huomioida. Kuronen toimii toisaalta osana tuotantotiimiä ja siten myös tosi-tv:n tavoitteita, mutta toisaalta myös osana pariskuntien keskusteluja. Hänellä on käytännössä siten keskusteluissa siis ensisijainen valta jakaa halutessaan puheenvuoroja, tarkentaa keskustelussa esiin nousseita sisältöjä, tehdä tiivistelmiä keskustelijoiden ilmauksista ja haastaa keskustelun osapuolien ulosantia. Tässä mielessä keskustelut ovatkin tyypiltään mielenkiintoisia, sillä niissä on läsnä rinnakkain sekä Kurosen roolin kautta haastattelevan keskustelun piirteitä että parisuhteen osapuolten keskinäisen keskustelun osalta myös luonnollisen puheen toimintalogiikkaa.

Tosi-tv-sarjoissa esiintyvien keskusteluiden julkisuus tuo niihin toisaalta joitain lisäpiirteitä, jotka eivät ainakaan yleensä ole esillä luonnollisissa vuorovaikutustilanteissa. Nikkinen ja Vacklin (2021: 321) huomauttavat ensinnäkin, että jatkuva tietoisuus yleisöstä ja kuvausryhmästä muuttaa ihmisten käytöstä. Toiseksikin voi tulkita, että tosi-tv:n riitatilanteissa ohjelman näyttämökontekstin tiedostaminen saattaa saada osallistujat hyödyntämään erilaisia ”hyvän” riitelijän identiteettejä (Kangasharju 2006: 80). Kolmas havainto liittyy siihen, että julkisina moraalisten kannanottojen areenoina tv-keskustelijoiden puhujat joutuvat myös julkisen arvioinnin alaisiksi (Rautajoki 2004: 3–4), mikä vaikuttaa myös keskustelusisältöjen muotoiluun. Julkisuuteen liittyy myös huomio myös ohjelmien osallistujien kohtaamista eettisistä ongelmista, josta on viime aikoina keskusteltu paljon ja tehty myös tutkimusta (ks. esim. Eronen 2020). Koen itse tosi-tv-sarjojen ajankohtaisen ja viimeaikaisen eettisyyttä koskevan julkisen keskustelun teemaltaan niin merkitykselliseksi, että omassa tutkimusasetelmassani huomioin sen erityisesti jättämällä koko tutkimusasetelmastani ja aineiston käsittelystä pois keskustelijoiden nimet. Viittaan sen sijaan puhujiin ja puheenvuoroihin koko tutkielman läpi juoksevina esimerkkeinä ja tarpeen tullen vuorojen vaihtumisia selventävinä kirjaimina A, B ja J (juontaja Sami Kuronen). Tällainen menettely on tosin perusteltua myös sen takia, että keskustelunanalyyttisen lähestymistavan takia keskustelun osapuolten mahdollisilla henkilökohtaisilla piirteillä, arvoilla tai moraalikäsityksillä ei muutenkaan ole mitään painoarvoa, vaan keskustelunanalyysille tyypillisellä tavalla aineiston itsessään tulee pystyä perustelemaan tutkimuksen tulokset (Vatanen 2016: 321, 329).

2.3 Aineiston rajaus

Tutkimusaineistokseni valitsin Temptation Island Suomi -realitysarjaan osallistuneiden neljän parin viimeiset iltanuotiokeskustelut kolmelta eri kaudelta. Keskusteluaineistojen kerääminen eri kausilta mahdollistaa yksittäistä tapaustutkimusta laajempialaisen tutkimuskohteen tarkastelun ja sitä kautta vähentää myös riskiä tehdä päätelmiä pelkästään yhden tai kahden puhujan kielenkäytön tai keskinäisen suhteen pohjalta.

Keskustelunanalyyttisen teoriakehyksen motivoiman vahvan aineistolähtöisyyden ja itse vuorovaikutuksessa ilmeneviin yksityiskohtiin keskittyvän näkökulman takia (ks. esim. Vatanen 2016) keskustelijoiden ominaisuuksilla tai henkilökohtaisilla näkemyksillä ei aineiston kannalta ole merkitystä, mitä perustelin tarkemmin myös luvussa 2.2. Sen sijaan keskiössä on tyypillisesti jokin tietty vuorovaikutustilanne, joka määräytyy tarkasteltavana olevien tutkimuskysymysten perusteella (mt.: 314). Tutkielmassani olen kiinnostunut erityisesti parisuhteen osapuolten toisilleen antamista

parisuhdetta ja yhteistä toimintaa koskevista velvoitteista ja muista normi-ilmauksista, mistä syystä juuri Temptation Island Suomi -realitysarjaan osallistuneiden pariskuntien viimeiset keskustelutilanteet nousivat esiin omiin tarkoituksiin soveltuvana aineistona. Ohjelman piirteitä ja merkityksellisyyttä tutkimuskohteena perustelen tarkemmin luvussa 3.1. Aineiston tarkat lisätiedot löytyvät taulukosta 1.

Taulukko 1: Tutkielmaan valittujen aineiston ohjelmatiedot.

Kausi	5	7	7	8
Jakso	20	21	24	21
Julkaisutiedot	15.8.2019 klo 22:05	20.8.2020 klo 22.00	28.8.2020 klo 22.00	11.12.2020 klo 21.00
Kesto	22:46–39:35	29:13–40:03	29:41–41:23	32:00–41:10

Keskustelun aloitusajankohta on määritetty siitä hetkestä, kun pariskunnan toinen osapuoli saapuu keskustelutilanteeseen ja lopetusajankohta siitä hetkestä, kun pariskunnan kummatkin osapuolet nousevat aloiltaan ja poistuvat keskustelutilanteesta. Olen siis rajannut aineiston ulkopuolelle siis varsinaisen iltanuotiokeskustelun jälkeen jakson loppuun sisällytetyt, kauempana kameroista käydyt keskustelukatkelmat, sillä niiden tuotannollinen manipuloimattomuus ja mahdollisimman suuri autenttisuus on varsinaista keskustelutilannetta vielä haastavampi todentaa. Varsinaisesta keskustelutilanteesta puolestaan on helpompi arvioida läpinäkyvämmin mm. leikkauksen vaikutuksia keskusteluun, sillä kameratekniikoista, ilmeistä, eleistä ja puheen prosodisista ominaisuuksista voi tehdä luotettavampia päätelmiä keskusteluaineiston mahdollisista leikkauksista ja puheenvuorojen pois jättämisistä.

2.4 Analyysimenetelmät

Tutkimusasetelmani eri teoriataustoja integroivan otteen takia sovellan aineiston analyysissa pääasiassa aiempaa lähde- ja tutkimuskirjallisuutta, joiden käsitteitä ja luokitteluperusteita hyödynnän omien esimerkkieni tarkastelussa ja tunnistamisessa. Analyysi ei siis perustu mihinkään yksittäiseen metodiin, mistä syystä siinä tehdyt valinnat on perusteltu huolellisesti aiemman tiedon ja kirjallisuuden pohjalta. Esittelen nämä keskustelunanalyysia, modaalisuutta ja normi-ilmauksia koskevat keskeiset näkökulmat ja termit luvuissa 3.2–3.4. Seuraavaksi esittelen analyysin päävaiheita.

Aineiston käsittely alkoi aineistoksi valikoituneiden keskustelujen litteroinnilla. Litteroitavaa aineistoa kerääntyi yhteensä noin 50 minuuttia. Litterointityössä hyödynsin keskustelunanalyysissa laajalti käytettyä Jeffersonin kehitystyöhön perustuvaa merkkijärjestelmää (Stevanovic & Lindholm toim. 2016: 414), jonka keskeisimmät merkistöt löytyvät tutkielman liitteistä (liite 2). Tarkkuus litteroinnissa on karkea ja keskittyy vain puheen sana- ja lausetason, vuorojen vaihtumisen ja päällekkäin puhunnan kattamiseen. Tämä on tutkimuskysymysten kannalta perusteltu valinta, sillä tarkasteluni painopiste on ilmaistuissa velvoittavissa lausumissa ja lauseyhteyksissä, eikä siis ylety esimerkiksi vuorovaikutustilanteen muihin yksityiskohtaisiin tapahtumiin ja ilmiöihin. Litteroinnin ulkopuolelle rajautuvat siis esimerkiksi tauot, eleet, puhenopeudet sekä äänenpainot.

Litteroinnin jälkeen kävin kirjallisen aineiston läpi moneen otteeseen. Ensimmäisellä analyysikierroksella poimin kaikista keskusteluista kaikki variaatiot tutkimuskohteenani olevasta verbistä *pitää*, mikä tarkoitti myös kyseisen verbin ei-modaalisten variaatioiden mukaan laskemista myöhempiä analyysikierroksia varten. Toisella analyysikierroksella kävin läpi kaikki löydetyt verbiesiintymät ja rajasin varsinaisen analyysin ulkopuolelle kaikki verbin *pitää* ei-modaaliset variantit. Tällä kierroksella tarkastelun ulkopuolelle jääneitä ei-modaalisia variantteja esittelen lyhyesti analyysiluvun 4.1 alussa.

Näiden aineistoa alustavasti rajaavien käsittelykierrosten jälkeen jäljelle jäivät ne modaalisten verbien esiintymät, joihin syvennyn tutkielman varsinaisessa analyysissa. Tutkimuskysymysten valossa käyn analyysiluvuissa 4.1.1–4.1.4 läpi deonttisia *pitää*-verbejä sisältäviä esimerkkejä siitä näkökulmasta, millaisia normatiivisia käyttötarkoituksia niillä vuorovaikutuksessa on eli millaisilla tavoilla niillä ilmaistaan omaa ja toisen toimintaa velvoittavia normi-ilmauksia. Luokittelen ilmaukset aiempaan kirjallisuuteen pohjautuvan kieliopillisen, semanttisen ja normatiivis-loogisen teorian ja tutkimustiedon avulla, minkä lisäksi tuon tarkasteluun tutkielmani sallimissa rajoissa myös oleellisia kysymyksiä keskustelunanalyysin ja sosiaalisen toiminnan vaikutuksista luokitteluperusteisiin. Analyysin luvussa 4.1.5 kokoan tiiviisti yhteen lisäksi kaikki deonttisen velvoittavuuden ulkopuolelle jääneet normityypit ja *pitää*-verbin käyttötarkoitukset, minkä jälkeen luvussa 4.1.6 koostan lopuksi tutkielman keskeiset tulokset taulukoiksi esiintymien luokista ja tunnistettujen luokkien ominaispiirteistä. Päätän tutkielman pohdintaosioon, jossa reflektoin kriittisesti tutkimusasetelmani tuloksia, valintoja ja rajoituksia. Pohdintaosiossa virittelen myös ajatuksia kohti mahdollisia jatkotutkimuskysymyksiä ja tutkimustulosten sovellusmahdollisuuksia.

3 Tutkimuksen lähtökohdat ja teoreettinen viitekehys

Teoreettisen taustan puolesta tutkielmani asemoituu keskustelunanalyysin, semantiikan sekä normatiivisten kysymysten leikkauspinnoille, minkä lisäksi tutkimani aineiston tyypin takia esittelen teoriaosuudessa myös tosi-tv:n ja tutkimani aineiston taustalla olevaa ohjelmakontekstia. Tutkimuksellisesti omat intressini sijoittuvat luontevalla tavalla poikkitieteellisesti aiemman tieteellisen tutkimuksen perustalle.

Luvussa 3.1 käsittelen tosi-tv:n teoreettisia ja tutkimuksellisia lähtökohtia sekä aineistoni edustamaa realitysarjan Temptation Island Suomi ohjelmaformaattia. Tosi-tv:n tuotannollisia ja teoreettisia lähtökohtia tarkastelevista media- ja yhteiskuntatutkimuksellisista otteista poiketen (ks. esim. Karjalainen 2014; Eronen 2020) huomioin tosi-tv:n ja Temptation Island Suomi -realitysarjan ominaispiirteitä vain niistä näkökulmista, joiden katson olevan merkityksellisiä keskustelukontekstien takia. Tämä johtuu siitä, että rajaan tarkasteluni vain keskusteluaineistoissa esiintyviin kielellisiin ja vuorovaikutuksellisiin piirteisiin, eikä siten laajemmilla mediaympäristöjen ilmiöillä ole tutkimuskysymysteni kannalta merkitystä.

Luvussa 3.2 esittelen tutkimusasetelmaa pohjustavaa keskustelunanalyyttista viitekehystä, johon perustan lähtökohtani erityisesti sosiaalisten rakenteiden ja valtasuhteiden ilmenemisestä vuorovaikutuksessa. Modaalisuuden käsitekenttää deonttiseen modaalisuuteen tarkentaen esittelen puolestaan luvussa 3.3. Teorialuvun lopuksi luvussa 3.4 käsittelen lyhyesti myös normatiivisuuden ja normiilmausten termistöä, johon keskustelunanalyyttisen perspektiivin ohella perustan vahvasti koko analyysiosion ja joiden avulla pyrin vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin.

Omaa tutkielmaani eri alojen tutkimuskentille paikallistavina inspiraatioina ovat toimineet erityisesti Nissin (2000) tutkimus modaalisuuden lajien ja piirteiden ilmenemisestä raamattupiirin keskustelutilaisuuksissa, Kangasharjun (2006) tutkimus riitatilanteiden vuorovaikutuksellisista piirteistä Big Brother -realityohjelman keskusteluaineistoissa, Rautavaaran (2004) tutkimus moraalin rakentumisesta televisio-ohjelmien vuorovaikutustilanteissa sekä Tornbergin (2019) tutkimus normien nimeämisestä ja merkityksellistämisestä blogiteksteissä. Esittelen näitä oman tutkielmani kannalta keskeisimpiä lähteitä teorialukujen yhteyksissä.

3.1 Tosi-tv ja Temptation Island Suomi

Tässä osiossa erittelen olennaisimpia huomioita tutkimusta varten valikoimastani aineiston taustasta ja kontekstista. Reality-tv on genrenä Suomessa vielä verrattain nuori ilmiö, mutta sen suosio on vajaassa 20 vuodessa kasvanut hyvin nopeasti (Ilmonen 2021), mikä tekee siitä ajankohtaisen ja monimuotoisen tutkimuskohteen.

Genrenä tosi-tv:lle ominaista on esittää tavallisia ihmisiä käsikirjoittamattomissa draamallisissa tilanteissa, joiden puitteet vaihtelevat ohjelman teeman mukaan: formaatti voi perustua esimerkiksi suljettuun asuinympäristöön, putoamiskilpailuun, matkailuun, muodonmuutoksiin tai deittailuun. (Nikkinen & Vacklin 2021: 305–306.) Näistä tutkimusaineistoni lähde, saarella kuvattu ja parisuhteisiin keskittyvä Temptation Island, vastaa piirteiltään suljetussa ympäristössä tapahtuvaa deittailu- tai seurustelukilpailua.

Nikkinen ja Vacklin (mt.: 304, 315–316) nostavat esiin myös kiehtovan huomion siitä, että vaikka realityohjelmat edustavat genrenä lähinnä viihdearvoa, olisi niillä todellisuudessa suuri potentiaali nostaa käsittelyyn yhteiskunnallisia ja sosiaalisia kysymyksiä ja tarjota katsojille myös tietoa ja syvempiä oppimisen mahdollisuuksia. Pidän tätä huomiota merkityksellisenä omien tutkimusintressieni kannalta, sillä kielitieteellisillä ja keskustelunanalyyttisilla lähestymistavoilla realitysarjassa käytyjä keskustelujakin voi tarkastella hyvin yksityiskohtaisella tasolla, mikä voi mahdollistaa uusien oivallusten soveltamisen myös henkilökohtaisiin ja muihin vuorovaikutuksellisiin konteksteihin. Palaan tähän tutkielman pohdintaosiossa.

3.1.1 Aiempaa tutkimusta tosi-tv:stä

Ottaen huomioon reality-tv:n vahvan roolin osana tuotannollisia ja yhteiskunnallisia valtasuhteita sekä mediassa käytävää keskustelua (ks. esim. Carpentier 2006) nousee keskiöön monia merkityksellisiä tutkimusintressejä, joista on tarkasteltu esimerkiksi realitysarjojen eettisyyttä (Eronen 2020), juonen rakentumista (Ilmonen 2021) sekä sarjojen tuotannollisia ja teknisiä käytäntöjä (ks. esim. Karjalainen 2014). Omien tutkimuskysymysteni kannalta erityisen kiehtova näkökulma tosi-tv:n tutkimukseen on lisäksi jo aiemmin mainitsemani Kangasharjun (2006) tutkimus riitelyn käytännöistä sekä riitakeskusteluissa läsnä olevista tunteista tosi-tv:n kontekstissa. Tällainen vuorovaikutuksellinen tutkimusnäkökulma vastaa sekä omia kysymyksenasettelujani että Nikkisen ja Vacklinin (2021:

315–316) näkemystä tosi-tv:n tiedollisesta potentiaalista – mahdollisuudesta nähdä formaattien viihteellisyyden taakse ja yltää niiden kautta käsittelemään todellisia sosiaalisia kysymyksiä.

Pääasiallisesti tieteelliset lähestymistavat tosi-tv:n ilmiöihin ovat siis sijoittuneet media- ja yhteiskuntatutkimuksen kentille. Kohdalleni ei kuitenkaan osunut yhtäkään kielitieteellistä kysymyksenasettelua tosi-tv:n teemoista, mistä syystä tämän tutkielman sisältö tuntuu tekevän suhteellisen tuoretta alustusta kielen semanttisten piirteiden ja tosi-tv:n keskustelutilanteiden sovellusmahdollisuuksista. Kielen vuorovaikutuksellista tasoa on toki hyödynnetty paljon muiden kuin tosi-tv:tä edustavien ohjelmasisältöjen tarkastelussa esimerkiksi diskurssinanalyysin ja keskustelunanalyysin viitekehyksistä (ks. esim. Rautajoki 2004). Omalla rajauksellani pyrin täydentämään tätä ohjelmaformaattien näkökulmien kirjoa tuomalla tarkasteluun ehdotuksen lähestyä vuorovaikutustilanteita myös kielen semanttisista keinoista käsin.

3.1.2 Temptation Island Suomi ohjelmaformaattina

Temptation Island on kansainvälinen tosi-tv-formaatti, joka rantautui Suomeen vuonna 2015 (ks. esim. Nokelainen 2020: 12). Sarjan perusidea perustuu parisuhteiden testaamiseen houkutusten saarella, mitä varten pariskunnat erotetaan toisistaan kolmeksi viikoksi ilman mahdollisuutta kommunikoida toisen osapuolen kanssa millään suoralla tavalla. Ainoana informaation lähteenä vastapuolen kuulumisista toimivat ohjelman tuotannon leikkaamat videokoosteet kuluneiden päivien tärkeimmistä tapahtumista, vastapuolen toimista sekä lyhyistä haastatteluista. Sarjan nimen mukainen houkutus matkaan tulee siitä, että osapuolien seurana lomaresorteilla on ryhmä sinkkuja, jotka pyrkivät testaamaan osallistujien parisuhteen kestävyyttä monin eri tavoin. Lopulta kolmen viikon juhlimisen, treffeillä käymisten ja tapahtumien jälkeen pariskunnat tapaavat toisensa jälleen viimeisellä iltanuotiolla, jossa he tekevät lopullisen päätöksen parisuhteensa tulevaisuudesta. (Nokelainen 2020: 11; Nelonen.fi 5.5.2022.) Ohjelman keskeisiä motiiveja ovat mm. parisuhteen parantaminen ja kumppanin itselle soveltuvuuden varmistaminen (Ilmonen 2021: 64), mikä kulminoituu sarjassa erityisesti kysymyksiin luottamuksesta ja seksuaalisesta uskollisuudesta (Carpentier 2006: 139).

Merkityksellisen yhteiskunnallisen tutkimuskohteen sarjasta tekee erityisesti sen saama laaja mediahuomio, joka näkyy etenkin sarjan tapahtumien uutisointina muissa ajankohtaismedioissa (Nieminen 2019). Temptation Island Suomi nousi suureen julkiseen keskusteluun myös keväällä 2021, mutta silloin eri syistä: Yle (Mattinen & Mäntymaa 3.5.2021) teki kattavan selvityksen eri tosi-tv-sarjojen eettisistä ongelmista, minkä myötä myös Temptation Island Suomi -realitysarjaan

osallistuneet toivat äänensä kuuluviin tuotantoon liittyvistä epäkohdista. Sarjan tapahtumat ovat siis pinnalla niin katsojien kuin kriittisemmänkin julkisen keskustelun puolesta, mikä tekee sarjan keskusteluista ja muista ominaisuuksista hyvin suuria ja ajankohtaisia tutkimusaiheita; Rautajoen (2004: 6) esittelemän Sommerin havainnon mukaan joukkoviestimillä on nimittäin suuri valta standardisoida käsityksiä todellisuudesta ja vaikuttaa siten moraaliin, asenteisiin ja arvoihin.

Muussa aiemmassa tutkimuksessa kyseisestä sarjasta on käsitelty esimerkiksi juuri sen eettisyyttä ja vaikutuksia osallistujiin (Eronen 2020), ohjelman kauden ja jaksojen juonen rakentumista (Ilmonen 2021), sukupuoli- ja parisuhdenormatiivisuuden representaatioita (Räsänen 2018) sekä sarjan vaikutuksia naiskuviin (Nokelainen 2020). Yksikään tutkimus ei kuitenkaan jäsentele sarjassa esiintyneitä keskustelutilanteita kielitieteellisillä ja vuorovaikutuksellisilla lähestymistavoilla, vaan rajautuu koskemaan pikemminkin ohjelmasisältöjen ja sarjan tuotannon kysymyksiä. Aiempi tutkimus välittää kuitenkin tärkeää tietoa erilaisista sarjaan liittyvistä ilmiöistä, jotka kaikki osaltaan toimivat tärkeänä pohjana omalle tutkimusasetelmalleni.

3.2 Keskustelunanalyyttiset lähtökohdat

Keskustelunanalyysi on Harold Garfinkelin kehittämän etnometodologian pohjalta kehittynyt aineistolähtöinen teoreettinen viitekehys, jonka keskiössä ovat ihmisten välisen vuorovaikutuksen lainalaisuudet ja näkemys kielestä sosiaalisen toiminnan välineenä (Lindholm, Stevanovic & Peräkylä 2016). Keskiössä on kielen itsensä sijaan sosiaalinen vuorovaikutusprosessi, jolloin tutkimuksellinen painopiste keskittyy siihen, kuinka keskustelun osapuolet koordinoivat yhteistoimintaansa ja mitä he puheenvuoroillaan pyrkivät saamaan aikaan (mt.). Keskustelunanalyysi on hyvin monikäyttöinen teoriakehys, jota käytetäänkin laajalti monilla tieteenaloilla esimerkiksi psykologian, sosiaalitieteiden, kielitieteiden, antropologian sekä kasvatustieteen kysymyksissä (mt.: 10).

Monipuolisuutensa ansiosta keskustelunanalyysin avulla on tutkittu vuorovaikutustilanteita esimerkiksi terapiassa, tv-haastatteluissa ja instituutionaalisissa konteksteissa eli esimerkiksi työpaikoilla ja päiväkodeissa (Lindholm ym. 2016: 10–11). Omaa tutkielmaani leikkaavissa kysymyksenasetteluissa keskustelunanalyysi onkin osoittautunut toimivaksi työkaluksi jäsennellä muun muassa moraaliarvostelmia televisiokeskusteluissa (Rautavaara 2004), modaalisuuden muotoja raamattupiirikeskusteluissa (Nissi 2000) ja sovitteluneuvottelussa (Sirén 2020) sekä riitatilanteita tosi-tv-ohjelmassa Big Brotherissa (Kangasharju 2006). Tästä näkökulmasta käsin koen sen soveltuvaksi pohjaksi myös omalle aineistotyöskentelylleni, jossa sanatason semanttisten piirteiden ohella – mikä

tarkasteluetäisyydeltään lähentyy lingvististä keskustelunanalyyttista perinnettä (Lindholm & Stevanovic 2016: 88) – tarkastelen myös tutkielman resurssien puitteissa keskustelussa laajemmalla tasolla ilmeneviä vuorovaikutuksellisia toimintoja, joiden kautta keskustelun osapuolet deonttisten normi-ilmausten ja niihin reagoinnin kautta neuvottelevat ja uudelleenrakentavat jo olemassa olevia valtarakenteita.

Vahvimmin keskustelunanalyyttiset lähtökohdat näkyvät tutkielmassa siten käsityksinä sosiaalisista rakenteista ja erityisesti valtarakenteista vuorovaikutuksellisina resursseina. Sosiaaliset rakenteet ovat samanaikaisesti sekä jo ennalta annettuja kehyksiä kaikelle vuorovaikutukselle että myös jatkuvasti vuorovaikutustilanteissa tapahtuvan neuvottelun ja uusintamisen tuloksia (Stevanovic, 2016: 201). Niiden abstraktin luonteen takia ne ulottuvatkin välittömän keskustelutilanteen ulkopuolelle ja toimivat keskusteluissa erilaisina keinoina suhteuttaa, arvioida ja muotoilla yhteistä toimintaa (mt.: 203, 219).

Sosiaalisiin rakenteisiin lukeutuvat valtasuhteet tarjoavat näkökulman sosiaalisiin suhteisiin liittyvään vallankäyttöön sekä vuorovaikutuksessa ilmeneviin eriarvoisiin asetelmiin. Yksi tapa tarkastella vuorovaikutuksellisia valtasuhteita on toiminnallisen eli *deonttisen auktoriteetin* käsite, jota aiemmassa tutkimuksessa on käsitelty esimerkiksi keskusteluissa ilmenevänä valtana hallita epäsymmetrisiä vuorottelujärjestelmiä ja tulevan toiminnan määrittämistä. (Stevanovic 2016: 211–213.) Kuten muutkin sosiaaliset rakenteet, ovat myös valtasuhteet jatkuvan yhteisen neuvottelun kohteena: siten myös deonttinen auktoriteetti ja sen kautta toiseen osapuoleen vaikuttamaan pyrkivä toiminta muotoillaan vuorovaikutuksessa yhteisenä koordinaationa (Lindholm ym. 2016: 22). Tarkastelen omassa tutkielmassani tämän piirteen ilmenemistä vuorovaikutuksessa siitä näkökulmasta, millaisia normatiivisia todellisuutta määritteleviä käyttötapoja eri velvoitteilla keskusteluissa on eli kuinka keskustelun osapuolet käyttävät normi-ilmauksia vuorovaikutuksellisina resursseinaan.

3.3 Modaalisuus

Modaalisuudella tarkoitetaan kielen semanttista aluetta, jolla puhuja voi ilmaista kantaansa esimerkiksi asiantilan todennäköisyydestä, mahdollisuudesta, välttämättömyydestä tai luvallisuudesta. Laajassa merkityksessä modaalisuus kattaa kaikki puhujan merkitystä rakentavat valinnat, joilla hän ikään kuin asemoi itsensä ja näkökulmansa suhteessa ulkomaailman asiantilaan. (Kuiri 2021: 62.) Modaalisuudella puhuja ei siis ilmaise itsestään riippumattomia ja objektiivisia asiantiloja, vaan tuo väistämättä puheeseen subjektiivisia näkemyksiään siitä, millainen reaalimaailma olisi esimerkiksi

toivottava, mahdollinen tai välttämätön. Tämän rajauksen voi kaikkein laajimmillaan katsoa sisältävän kielellisten keinojen lisäksi jopa äänensävyyn, äänenpainoon, eleisiin sekä ilmeisiin liittyvät piirteet (Kangasniemi, 1992: 6).

Modaalisuus jaetaan kirjallisuudessa kolmeen päälajiin: todennäköisyyden ja mahdollisuuden tiedolliseen arviointiin eli *episteemiseen modaalisuuteen*, olosuhteista tai toimijan ominaisuuksista johtuviin pakkoihin ja mahdollisuuksiin eli *dynaamiseen modaalisuuteen* sekä auktoriteettien tahtoon tai sosiaalisiin normeihin perustuviin välttämättömyyksiin ja luvallisuuksiin eli *deonttiseen modaalisuuteen* (VISK § 1551). Lajit itsessään eivät ole tarkkarajaisia kategorioita, vaan kielitieteessä keskeinen kysymys liittyykin niiden keskinäisen dynamiikan sekä vaihtelun tutkimukseen (Larjavaara, 2007: 401; Nissi 2000: 16). Modaalisuuden kategorioiksi jakamisen tietyistä haasteellisuuksista huolimatta olen omaa tutkimusasetelmaani varten kuitenkin rajannut tarkastelun vain deonttiseen modaalisuuteen, joka yksittäisenä modaalisuuden lajinakin on tutkimuksellisena tulokulmana jo todella laaja ja joka sille ominaisten käyttökontekstiensa ansiosta pystyy parhaiten vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin.

Modaalisuuden eri lajeja ja nyansseja ilmaisemaan on kieleen kehittynyt valtava keinovalikoima, joista oman tutkielman aiheeksi valikoituneet modaaliverbit ovat vain yksi mahdollinen tutkimuskohde. VISK (§ 1551) määrittää modaalisuuden moninaisiksi ilmaisumuodoiksi modaaliverbien lisäksi esimerkiksi modukset, lausetyypit, modaaliset adjektiivit sekä modaaliset partikkelit ja adverbit. Tämän lisäksi mukaan listalle mahtuvat myös tietyt ei-modaaliset verbit sekä muut keinot, kuten tietyt nollasubjektilliset lauseet. Kullekin modaalisuuden lajille on erikoistunut tiettyjä kielellisiä rakenteita ja keinoja, joista modaaliverbit ovat tyypillisimmin indikaattoreita juuri deonttiselle modaalisuudelle (VISK § 1558).

Modaalisuus on lisäksi laaja tutkimusala, jota on tarkasteltu monista tulokulmista. Kotimaisella tutkimuskentällä modaalisuutta ja sen eri lajeja on tutkittu mm. suomen ja muiden kielten modaali-ilmauksia vertaillen (ks. esim. Laitinen 1988), käännöstieteen tutkimuksessa (ks. esim. Kettunen 2013), keskusteluanalyyttisissä vuorovaikutustilanteissa (ks. esim. Nissi 2000; Mikkola 2015) sekä erilaisissa mediasisällöissä (ks. esim. Tornberg 2019).

3.3.1 Deonttinen modaalisuus

Deonttisen modaalisuuden vaikutusala kattaa ilmaisultaan sosiaalisiin normeihin tai muihin auktoriteetteihin perustuvat arviot asiantilojen välttämättömyydestä ja mahdollisuudesta (VISK § 1552).

Deonttisten ilmaisukeinojen avulla puhuja voi siis sosiaalisia velvollisuuksia ja luvallisuuksia, jotka voivat perustua puhujan omaan tahtoon tai muihin olemassa oleviin sosiaalisiin normeihin ja sääntöihin, siis (VISK § 1554).

Kangasniemi (1992: 90) jakaa deonttisen mahdollisuuden ja välttämättömyyden edelleen vielä neljään kategoriaan: luvallisuuteen, velvoittavuuteen, kiellonalaisuuteen sekä indifferenssiin eli välinpitämättömyyteen (*indifference*). Edellä mainittuihin modaliteetteihin perustuvat normi-ilmaukset eivät kuitenkaan ole deonttisen modaalisuuden ainoita ilmenemismuotoja, vaan deonttisiksi lausumiksi lasketaan myös esimerkiksi ehdotukset, pyynnöt, neuvot ja varoitukset (Kangasniemi, 1992: 88). Kaikista deonttisen modaalisuuden muodoista kuitenkin luvallisuuden, velvoittavuuden, kiellonalaisuuden ja indifferenssin modaliteetit edustuvat kaikkein vakiintuneimmilla ilmaisutavoilla, kuten tietyillä modaalisilla rakenteilla ja modaaliverbeillä (mt.).

Deonttisen mahdollisuuden ja välttämättömyyden käsitteet linkittyvät keskeisesti myös normeihin ja niiden kielellisiin ilmaisutapoihin, joiden käytöllä pyritään usein vaikuttamaan toisen henkilön toimintaan (Kangasniemi, 1992). Deonttisuuden ominaisluonteeksi piirtyy siis se, että asiantilojen mahdollisuus tai välttämättömyys perustuu aina jonkin auktoriteetin tahtoon. Tärkeä piirre liittyen deonttisen auktoriteetin vaikutusvaltaan on se, että se ei vahvastakaan auktoriteetista huolimatta ole yksisuuntainen ja ennakoitava vuorovaikutusasetelma, vaan aina sosiaalinen vastakkainasetelma tai valtapeli (Kangasniemi, 1987: 143). Kaikissa deonttisia aineksia sisältävissä keskustelutilanteissa on deonttisen auktoriteetin lisäksi läsnä siis myös määräysten kohde, joka voi joko muuttaa käyttäytymistään deonttisen auktoriteetin tahdon mukaisesti tai kieltäytyä noudattamasta annettuja määräyksiä tai lupia. Vasta tällöin annetut luvat ja velvoitteet rakentuvat siis vuorovaikutuksellisesti mielekkäiksi, mikä ilmenee piirteenä paikoittain myös omassa aineistossani.

3.3.2 Modaaliverbi “pitää”

Suomen kielessä modaaliverbeiksi voi laskea ainakin 14 verbiä. Näistä yleisiä deonttisia modaaliverbejä ovat mm. *voida*, *saada*, *pitää*, *täytyä*, *tulla* sekä *tarvita*. Modaaliverbeille ominaista on niiden morfologinen ja syntaktinen erikoistuminen omaksi ryhmäkseen, jolla on tiettyjä kieliopillisia ominaispiirteitä. (Kangasniemi, 1992: 314.) Kaikista deonttista modaalisuutta ilmaisevista modaalisista keinoista rajasin tutkimuskohteekseni modaaliverbin *pitää*, sillä se lukeutuu mm. Välitalon (2015) mainitseman Aution (2012) artikkelin mukaan suomen kielen kaikkein tyypillisimpiin deonttisen välttämättömyyden ilmaisukeinoihin ja on samalla suomen kielen kaikkein yleisin deonttista

välttämättömyyttä ilmaiseva modaaliverbi (Kangasniemi 1992: 111, 363). Kaikilta mahdollisilta merkityksiltään *pitää* on hyvin väljä ja monikäyttöinen verbi, joka ilmenee deonttisuuden lisäksi myös monissa muissa modaalisissa ja ei-modaalisissa asiayhteyksissä (ks. esim. Elsayed 2017; Kangasniemi 1992: 291). Esittelen tutkielmassani myös tätä variaatiota ja sen mahdollisia vuorovaikutuksellisia merkityksiä.

3.4 Normi-ilmaukset

Koska pyrin tutkimuksellani tarkastelemaan deonttisuutta siitä näkökulmasta, miten sen avulla kuvataan tai rakennetaan normeja vuorovaikutuksessa, on myös normeihin ja normi-ilmauksiin liittyvä logiikka erityisen keskeisessä teoreettisessa roolissa. Normatiivista filosofiaa ja normien suhteita kieleen ja deonttiseen logiikkaan on kattavasti käsitellyt mm. von Wright (1963). Tilarajoitteiden takia käsittelen teoriaa yksityiskohtaisemmin itse analyysissa sitä mukaa, kun keskeiset käsitteet nousevat relevanteiksi verbiesiintymien luokittelun myötä. Pohjustan seuraavaksi kuitenkin normien ja normi-ilmausten teoreettisia viitekehyksiä.

Normi on rajoiltaan epätarkka käsite, jolla tarkoitetaan tässä yhteydessä sosiaaliseen toimintaan liittyviä sääntöjä, tapoja ja kaavoja (von Wright 1963: 1). Ne voi ensinnäkin jakaa kolmeen päälajiin: sääntöihin, preskriptioihin eli määräyksiin ja direktiiveihin eli teknisiin normeihin. Tämän lisäksi on tunnistettavissa myös kolme pienempää normiluokkaa, joita ovat käytännöt, moraalinormit ja ideaalisäännöt. (mt.: 1–13.) Normi-ilmauksia voi tarkastella lisäksi heteronomisina ja autonomisina ilmauksina, joista autonomisuus tarkoittaa auktoriteetin itselleen kohdistamaa käskyä tai lupaa ja heteronomisuus puolestaan sitä, että käskyn tai luvan antanut auktoriteetti ja sen vastaanottava subjekti ovat eri henkilöitä (mt.: 76–77). Oman tutkielmani kannalta käsitän normit moninaisina inhimillistä ja yhteistä toimintaa ohjaavina sosiaalisina rakenteina, joiden sallittavuuden ja pakollisuuden rajoja normi-ilmausten kautta muotoillaan.

Deonttisella modaalisuudella voi lisäksi muotoilla sekä subjektiivisia että objektiivisia normi-ilmauksia, joista subjektiivisilla normi-ilmauksilla tarkoitetaan käskyjen ja lupien antamista toisille ja objektiivisilla normi-ilmauksilla puolestaan kuvaillaan väitteitä eri asiantiloja koskevasta deonttisesta välttämättömyydestä tai mahdollisuudesta (Kangasniemi 1992: 126). Kun näistä edeltävät eli subjektiiviset ilmaukset ilmaistaan suoraan keskustelukumppanille, liittyy niihin pyrkimys vaikuttaa toisen toimintaan, mikä tuo vuorovaikutukseen vallankäytöllisen elementin. (Kuiri 2021: 64). Objektiivisilla väitteillä asiantilojen deonttisesta välttämättömyydestä tai luvallisuudesta puhuja puolestaan

ei pyri vaikuttamaan toisen henkilön käyttäytymiseen, vaan kuvailee niillä vain olemassa olevia normeja (Larjavaara 2007: 423).

Vaikka kaikki modaaliverbien ympärille rakentuneet deonttiset ilmaukset eivät olekaan normiilmauksia, on kaikki normit kuitenkin mahdollista ilmaista deonttisilla lauseilla. Deonttiset ilmaukset ovat myös semanttisesti hyvin rikkaita, eivätkä rajoitu minkään tietyn normityypin ilmaukseen. (von Wright 1963: 100–101.) Myös näistä syistä deonttisen modaaliverbin *pitää* valikoiminen tutkimuskohteekseni oli tutkimuskysymysteni kannalta tarkoituksenmukaista.

4 Analyysi ja tulokset

Tarkastelen seuraavaksi sitä, millaisia normi-ilmauksia deonttisella modaaliverbillä *pitää* ilmaistaan valitsemassani keskusteluaineistossa. Analyysiluvun aluksi esittelen ensin kaikista verbiesiintymistä ne esimerkit, jotka eivät lukeudu semantiikaltaan modaaliverbeiksi eivätkä siten myöskään valikoidu varsinaiseen analyysiin. Analyysiluvuissa 4.1.1–4.1.4 luokittelen deonttiset esimerkit niiden edustamien normi-ilmausten tyypin mukaan ja tarkastelen sitä, millä perusteilla luokat on muodostettu. Analyysin viimeisessä luvussa 4.1.5 esittelen lopuksi myös ne modaalisten *pitää*-verbien käyttötavat, jotka eivät lukeutuneet deonttisen modaalisuuden piiriin, mutta joiden voi kuitenkin katsoa ilmaisevan erilaisia sosiaalisen todellisuuden normatiivisia asetelmia ja edustavan siksi myös mielenkiintoisia tutkimustuloksia.

4.1 Deonttisen modaaliverbin “pitää” normatiiviset käyttötavat aineistossa

Koko aineistosta tutkimuskohteena olevia verbejä *pitää* nousi esiin 40 kappaletta. Suomen kielen *pitää* on hyvin monikäyttöinen verbi (ks. esim. Elsayed 2017), mikä näkyi myös tässä tutkimuksessa: modaalisten merkitysten ohella sitä käytettiin myös 11 kertaa ei-modaalisessa merkityksessä. Ei-modaalisissa käyttöyhteyksissä *pitää*-verbi edusti muun muassa merkityksiä ’viettää’ (A), ’säilyttää’ (B), ’olla jotakin mieltä’ (C) sekä ’pitää otteessaan, olla päästämättä’ (Elsayed, 2017: 16).

Ei-modaaliset variaatiot on mahdollista erottaa modaalisista joidenkin modaaliverbeille ominaisten kieliopillisten erityispiirteiden ansiosta. Näitä piirteitä ovat esimerkiksi modaaliverbin kanssa esiintyvä infinitiivitäydennys (*esim. pitää tehdä)* (VISK § 1564), minkä lisäksi nesessiiviverbeihin lukeutuva *pitää* ei myöskään saa persoonataivutusta (VISK § 1565). Näillä perusteilla rajaan seuraavat esimerkit täysin analyysin ulkopuolelle.

> A: **pitää** hauskaa / **oon pitäny** hauskaa / en pysty **pitää** hauskaa / **pidän** hauskaa / sä et pysty **pitää** hauskaa (5 kpl)
>
> B: **pidin** mun lupauksen / **oon pitäny** sen lupauksen / toivottavasti nämä **pitää** nämä lupaukset (3 kpl)
>
> C: sä **pidät** mua itsestäänselvyytenä / **en pidä** itsestäänselvyytenä (2 kpl)
>
> D: sä **pidit** rajoista vähän liiankin tiukasti kiinni (1 kpl)

Modaalisena *pitää*-verbi esiintyy aineistossa 29 kertaa. Deonttisuuden lisäksi sen käytölle on tulkinnasta riippuen tunnistettavissa myös joitain dynaamisia ja episteemisiä rajatapauksia, mikä on

ylipäätään hyvin tyypillistä kaikille modaaliverbeille, mutta erityisen yleistä modaaliverbille *pitää* (Kangasniemi 1992: 313, 341). Nostan soveltuvissa osin esiin myös näitä tapauksia, jotta tavoittaisin aineistosta mahdollisimman laaja-alaisesti *pitää*-verbin ympärille myös monitulkinnallisina esiintyvät deonttiset ilmaukset. Toisaalta selvästi deonttisiltakin vaikuttaviakin käyttöyhteyksiä on hyvä tarkastella yksityiskohtaisemmin, jotta niiden tunnistaminen ei tapahdu pelkästään kielellisten piirteiden välityksellä, vaan myös konteksti ja muut tekijät huomioiden, sillä vasta monitasoisemmalla käsittelyllä on mahdollista arvioida deonttisten normi-ilmausten todellista käyttötarkoitusta (ks. esim. von Wright 1963: 63). Käsittelen esimerkkien lauseyhteyksiä ja vuorovaikutuksellista kontekstia tutkielmani sallimissa rajoissa.

4.1.1 Preskriptio eli subjektiivinen käsky

Aineiston tyypillisimmät normi-ilmaukset edustavat heteronomisia eli toisiin toimijoihin kohdistettuja normi-ilmauksia, joiden suorana pyrkimyksenä on vaikuttaa subjektin toimintaan (von Wright, 1963: 2, 76–77). Omassa tutkimusaineistossani heteronomisia normi-ilmauksia edustavat erityisesti nesessiivirakenteen saavalla *sinä*-subjektilla merkityt deonttiset lauseet, joissa käskyn antaja ja käskyn kohde ovat eri henkilöitä (von Wright, 1963: 76).

Preskriptioihin eli subjektiivisiin käskyihin lukeutuvista deonttisista esimerkeistä rajaan aluksi pois esimerkin 1. Esimerkissä 1 puhuja ei ole ilmaissut ilmauksensa keskeistä sisältöä eli sitä, *mitä* tahtoo subjektin pystyvän tekevän, mikä on yksi kaikkia normi-ilmausten rakennetta keskeisesti määrittävistä piirteistä (von Wright, 1963: 70). Täydentämätöntä lausetta en tällöin voi tarkastella normi-ilmauksena, vaikka se sisältääkin auktoriteetin ja subjektin välisen asemoinnin ja *pitää*-verbin merkitsemän velvoittavuuden modaliteetin (Kangasniemi 1992: 90).

Esimerkki 1

sun pitäis oikeesti niinku- tiiätsä **se pitää** vittu pystyy

Tämän rajauksen jälkeen aineistosta jää jäljelle viisi preskriptioiksi lukeutuvaa esimerkkiä, joiden semanttisiin ja normatiivisiin ominaisuuksiin seuraavaksi syvennyn.

Esimerkkejä 2 ja 3 määrittää keskeisesti se piirre, että *pitää*-verbillä alkava lause alkaa vuoron jo vaihduttua ja jää täysin seuraavan vuoron alle, jolloin puhuja B ei ole vielä ehtinyt ottaa huomioon sen sisältöä. Näissä tapauksessa on oleellista soveltaa von Wrightin (1963: 116–117) näkemyksiä preskription ”onnistuneesta” antamisesta: pelkkä lausuma ei siis tee käskystä käskyä, vaan toimintana

preskription antaminen vaatii *normatiivisen suhteen* muodostumisen käskyn antajan ja vastaanottajan välille eli sen, että annettu käsky tulee vastaanotetuksi vuorovaikutuksessa. Tämä on myös tulevien esimerkkien tarkastelussa tärkeä huomio, johon palaan tutkielmani sallimissa rajoissa. Vaikka kyseiset esimerkit eivät vuorovaikutuksellisesti normatiivisen suhteen kriteerejä täytäkään, voi ne tässä yhteydessä silti lukea lausetyypiltään preskriptioiksi, sillä ne perustuvat auktoriteetin subjektille antamaan käskyyn, jonka olennainen pyrkimys on jollain tavalla vaikuttaa subjektin toimintaan.

Käskyn soveltamisen ehtoa ei ole esimerkissä 2 täsmennetty, mutta se on pääteltävissä aiempien lausumien perusteella: ymmärrän tässä tapauksessa loppuun rakentuvan *pitää*-modaaliaineksen linkittyvän ennen kaikkea edeltävään lauseeseen ”*ku sä et oo vittu puhunu mulle*”, jolloin deonttinen normi-ilmaus ”***pitää** tehä ihan vitun selkeeks”* korostaa kyseisestä tilanteesta puuttunutta, välttämätöntä toimintaa. Mielenkiintoinen kysymys on se, onko subjektiton käsky tässä tapauksessa tulkittavissa partikulaariseksi eli tietylle henkilölle kohdistetuksi (keskustelun toinen osapuoli) vai geneeriseksi eli kaikkia ihmisiä tai kaikkia tietyn ehdon täyttäviä ihmisiä velvoittavaksi käskyksi (von Wright, 1963: 78), sillä subjekti *sinä* on preskriptiossa korvattu nollasubjektilla (ks. esim. VISK § 1354). Koko aiemman puheenvuoron sisällön ja keskustelutilanteen kontekstin myötä deonttisen velvoituksen kohde on kuitenkin pääteltävissä keskustelukumppaniksi eikä esimerkiksi joksikin tilanteen ulkopuoliseksi toimijaksi.

Esimerkki 2

A: enhän oo toi on ihan täyttä paskaa jos sä oisit oikeesti puhunu mulle mä oisin tottakai välittäny ja vittu kysyny ja haastanu ja kaikkee, mutsiis en mä oo niit lakassu maton alle ku niit ei oo ees- niist ei oo puhuttu ku sä et oo vittu puhunu mulle. [**pitää** tehä ihan vitun selkeeks

B: ihan vitun outoo et ei] tässä ajassa voi tuntee toista sen vertaa et sä ymmärtäisit tai näkisit musta yhtään mitään

Esimerkki 3

A: Ku se että me- tää asia oikeesti muuttuu mä en haluu et tää jää puheeks vaan tää asia muuttuu, ootko sä valmis niinku tähän kaikkeen mitä mä sanoin, niinku et antaa mulle sitä vapautta ja et mä saan jutella, no toi on edes ihan typerää puhuu tost koska mä teen niin enivei [**sun pitää** vaan hyväksyy se

B: oon valmis joo] kunhan sä vaan lupaat- kuhan lupaat et sä oot mun

Esimerkin 3 velvoittava normi-ilmaus ”***sun pitää** vaan hyväksyy se*” sijoittuu aivan puheenvuoron loppuun, jolloin puhuja on edellä ehtinyt ensin jo esittää sekä oman tahdonilmauksensa

halutusta asiantilasta että kysymyksen toisen valmiudesta noudattaa tätä tahtoa, minkä jälkeen arvottavalla ilmauksella ”*toi on edes ihan typerää puhuu tost”* puhuja mitätöikin aiemmat vetoomuksensa tahtoon ja toisen kanssa neuvotteluun ja rakentaa loppuun koko puheenvuoronsa vahvimmin velvoittavan ilmauksen deonttisella modaaliverbillä *pitää*. Normi-ilmauksen myöhäisen sijoittumisen takia puhujan B vastaus on kuitenkin keskittynyt aiemmin ilmaistuun neuvottelevaan kysymykseen ”*ootko sä valmis*”, jolloin itse käskyn velvoittavuus jää huomiotta. Tämä saattaa selittää myös puhujan B valtaa määritellä neuvottelulle lisäehto ”*kunhan sä vaan lupaat*”. Mielenkiintoiseksi kysymykseksi jää, sallisivatko onnistuneesti eksplikoidut velvoitteet samanlaista tilaa toiminnan neuvottelulle. Tähän en kuitenkaan voi oman tutkielmani rajoissa vastata.

Erittelemättä puheenvuoron sekventiaalista sisältöä tämän yksityiskohtaisemmin voi huomion kiinnittää kuitenkin jo deonttisen lopetuslauseen käyttötarkoitukseen: sen myötä puhuja ilmaisee nimittäin suoran käskyn konkreettisesta toiminnasta, jota haluaa subjektin noudattavan. Kyseinen ilmaus edustaa siis preskriptiivistä eli subjektiivista normi-ilmausta, josta on von Wrightin (1963: 70–81) määrittämästä preskriptioiden piirteistöstä tunnistettavissa kaikki edellytykset: auktoriteetti, subjekti, modaliteetti (*character*), tarkka sisältö, soveltamisen ehto ja tilanne sekä myös lisäehdot normin ääneen julistamisesta (*promulgation*) ja sanktiosta. Sanktioille ominaista on myös niiden mahdollisuus jäädä kielellistämättä (Nissi, 2000: 90), jolloin niiden tulkinta jää implikatiiviseksi, kuten tässä tapauksessa ilmenee. Tässä tilanteessa implikoituihin sanktioihin preskription taustalla en tässä paneudu.

Ominaista esimerkille 3 on lisäksi se, että se edustaa partikulaarista (*particular*; von Wright 1963: 81) preskriptiota sekä subjektiltaan että tilanteeltaan. Tästäkään syystä kyseessä ei voi olla mikään muu normi-ilmauksen tyyppi, sillä rajattu subjekti *sinä* sekä rajattu määrä tilanteita (yhden kerran, vain tässä tilanteessa) toiminnalle ”*hyväksyä*” tekee normi-ilmauksesta subjektin käytökseen kohdistuvan käskyn, joka perustuu auktoriteetin henkilökohtaisiin haluihin tai motiiveihin.

Esimerkki 4

A: ihan vitun outoo et ei] tässä ajassa voi tuntee toista sen vertaa et sä ymmärtäisit tai näkisit musta yhtään mitään

B: no vitun va - outoo et sä et ymmärrä et **sun pitää** tehä selväks tommoset jutut täs ajas

J: mut se teiän kommunikaatio-ongelma oli kyl selvillä kun te tänne tulitte, se oli se yks asia ja yks iso syy minkä takia tänne tulitte ja lähditte siihen hakemaan apua

Heteronomista normi-ilmausta edustaa myös esimerkki 4, joka on preskriptiona partikulaarinen (von Wright 1963: 81). Esimerkissä 4 subjektille *sä* kohdistetaan ensinnäkin deonttinen määräys toimia ilmauksen osoittamalla tavalla. Toisaalta lausuman B alkuosan ”*vitun outoo et sä et ymmärrä*” perusteella normi-ilmauksen voisi tulkita objektiiviseksi myös siten, että puhuja B ilmaisee sen avulla sosiaalisessa todellisuudessa itsestäänselvyytenä pitämäänsä asiantilaa eikä varsinaisesti pyrkimystä puuttua keskustelukumppanin käytökseen. Katson ilmauksen kuitenkin ensisijaisesti subjektiiviseksi ja partikulaariseksi preskriptioksi, sillä sekä subjekti (keskustelukumppani *sä)* että tilanne on määritetty partikulaariseksi: rajatulle aikavälille ”*täs ajas*” on määritelty rajaton määrä tilanteita ”*tehä selväks tommoset jutut*” (von Wright 1963: 80–81). Kiinnostavaa esimerkissä 4 on myös se, että puhujan A sijaan puhujan B preskriptioon vastaakin juontaja (J), joka nimeämisellään ”*teiän kommunikaatioongelma*” laajentaakin puhujan B velvoittaman subjektin *sä* (puhuja A) koskemaan kumpaakin puhujaa ja näin omalta osaltaan hajottaa yksilöidyn velvollisuuden deonttista auktoriteettia. Joudun kuitenkin jättämään havainnon perusteellisemman käsittelyn tähän, sillä kiehtovuudestaan huolimatta se rajautuu oman tutkimusasetelmani ulkopuolelle.

Esimerkki 5

kyl **mun pitää** saada jotenkin se luottamusongelma pois ittestäni ennenku mä alan rakentaa yhtään minkäännäköstä suhdetta kenenkään kanssa

Esimerkki 5 tarjoaa tulkintamahdollisuuden joko dynaamisen tai deonttisen välttämättömyyden suuntaan. Dynaamisena kyseinen ilmaisu edustaisi tässä yhteydessä modaalisuuden erityistä lajia, praktista välttämättömyyttä (ks. esim. Kangasniemi 1992: 64–66), kun taas deonttisista kehyksistä esimerkki 5 olisi mahdollista tulkita aineiston ainoaksi suoraksi ja partikulaariseksi autonomiseksi normi-ilmaukseksi. Tässä yhteydessä se edustaisi siis itseltä itselle määriteltyä henkilökohtaista velvoitetta ”*saada luottamusongelma pois*”, jolloin normi-ilmauksen auktoriteetti ja subjekti ovat yksi ja sama puhuja. von Wrightin (1963: 77) mukaan toinen mahdollinen tulkinta tällaisesta normatiivisesta asetelmasta on se, että ilmaus ei ole varsinainen preskriptio, vaan auktoriteetiton moraalinormi. Tämäkin on tietysti mielenkiintoinen tulkinta, sillä sen myötä olisi mahdollista saada tietoa siitä, millaisia moraalisia periaatteita parisuhde-elämään liitetään. En kuitenkaan tarkastele tätä tulkintaa tämän lähemmin, vaan luokittelen sen deonttisista lähtökohdista autonomiseksi preskriptioksi. Tätä perustelee myös se, että normi-ilmaus sisältää aikomuksen muuttaa sen myötä omaa toimintaa tulevaisuudessa, jolloin sen voi katsoa edustavan tahtoa vaikuttaa velvoitetun kohteen käyttäytymiseen.

Kyseiseen esimerkkiin liittyy keskeisesti kuitenkin myös velvoitetta täsmentävä lisäys tulevasta päämäärästä ”*rakentaa yhtään minkäännäköstä suhdetta kenenkään kanssa*”, jota ei voi tässä

tapauksessa ohittaa merkityksettömänä. Tämän myötä sen voisi nimittäin tulkita anankastiseksi lauseeksi eli kuvaukseksi reaalimaailman välttämättömistä yhteyksistä tietyn päämäärän saavuttamiseksi (von Wright, 1963: 10). Mikäli tämä on preskriptiivistä normi-ilmausta pätevämpi tulkinta kyseiselle lausumalle, ei sen käyttötarkoitus olekaan käsky itselle, vaan arvio praktisesta välttämättömyydestä eli tietyn tavoitteen saavuttamiseksi vaaditusta toiminnasta (VISK § 1555). Tulkitsen tässä yhteydessä esimerkin 5 ensisijaisesti praktisen välttämättömyyden osoittajaksi ja siten teknisen normin alalajiksi (von Wright 1963: 11). Palaan tähän tulkintaan ei-deonttisia normeja koskevassa alaluvussa 4.1.5.

Sinä-subjektisten nesessiivirakenteiden lisäksi aineistossa ilmaistaan heteronomista, preskriptiivistä normatiivisuutta myös subjektilla *se* (esimerkki 6). Tällaisella ilmisubjektilla voidaan ihmisen sijaan viitata esimerkiksi johonkin asiaan tai ilmiöön (VISK § 505), joka esimerkissä 6 on täsmennetty deonttista velvoitetta seuraavalla sivulauseella koskemaan asiantilaa ”*et sä haluut iteki muuttaa sitä juttuu itessäs*”. Tällöin normituksen kohteena on henkilösubjektin sijaan tietty toimintamalli. Huomionarvoista kuitenkin on, että kyseinen toimintamalli on silti toisen henkilön tahdosta riippuvaista toimintaa, mikä tekee *se*-subjektisesta normi-ilmauksesta *sinä*-subjektisia ilmauksia epäsuoremman, mutta silti yhtä lailla ohjailevan tavan vaikuttaa subjektin käyttäytymiseen.

Esimerkki 6

silti sun on höllättävä ihan oikeesti. Mä en haluu sanoo et sä käyttäydyt näin vaan, **sen pitää** tulla sust itestään et sä haluut iteki muuttaa sitä juttuu itessäs mä en haluu muuttaa mitään sussa mä en haluu olla mikään syy siihen et hei nyt muutat muuten sun arvomaailmaa tai jotain vaan **se pitää** tulla susta.

Kuinka tällainen epäsuora velvoite eroaa vaihtoehtoisesta, subjektiin kohdennetusta muotoilusta ”***sun pitää*** *ite haluta muuttaa sitä itessäs*”? Voiko kenties olla niin, että suhteellisen paljon deonttista voimaa sisältävällä, indikatiivimuotoisella *pitää*-verbillä muotoiltu käsky edustaa vuorovaikutuksessa siinä määrin toisen osapuolen kasvoja uhkaavaa normatiivista toimintaa, että preferoituna se saisi epäsuoremman muotoilun ja kohdistuisi lisäksi yksittäisen teon (tietyn käytöksen muuttaminen) sijaan laaja-alaisempaan toimintaan (halu muuttaa toimintaa) (*act* vs. *activity*; von Wright, 1963: 71–72)? Tämä voisi hyvinkin olla mahdollinen päätelmä, jota tukee moni muu näyttö deonttiselle modaalisuudelle tyypillisistä pehmennys- ja kohteliaisuuskeinoista (ks. esim. Nissi, 2000: 76, 98, 105; Larjavaara, 2007: 423; Kangasniemi, 1992: 144). Erityisen osuva on Nissin (2000: 105) esittelemä Laitisen (1995: 337, 343) näkemys, jonka mukaan henkilökateisella rakenteella puhuja voi piilottaa itsensä tai jotakuta toista kokijana tai tekijänä. Tämän lisäksi tulkintaan on lisättävissä vielä von Wrightin (1963: 128) huomautus siitä, että aikuiset ihmiset eivät tavanomaisissa tilanteissa

ilmaise toisilleen suoria käskyjä, koska ovat voimasuhteiltaan lähtökohtaisesti tasavertaiset. Edellä mainittujen syiden lisäksi tulkinta kohteliaisuusstrategiasta tuntuu pätevältä myös siksi, että esimerkissä 6 sekä käskyn antaja että subjekti ovat kontekstin kautta keskustelutilanteen kaikille kolmelle puhujalle intuitiivisesti täysin selvillä, mutta tulevat tästäkin huolimatta normi-ilmauksessa persoonattoman nesessiivirakenteen takia pehmennettyiksi ja piilotetuiksi.

4.1.2 Aiempien normi-ilmausten referointi ja neuvottelu deonttisesta auktoriteetista

Seuraavaksi esittelen aineistosta sellaiset deonttiset *pitää*-verbien esiintymät, joiden vuorovaikutuksellinen käyttötarkoitus on referoida keskustelun toisen osapuolen määrittämiä tai yhteisessä keskustelussa aiemmin rakentuneita normi-ilmauksia. Näiden esimerkkien tapauksessa kyse on erityisesti näiden aiempien normatiivisten käsitysten uudelleenneuvottelusta ja jopa suorasta haastamisesta. Ilmaukset sisältävät jo luvussa 4.1.1 esiteltyjä persoonasubjektillisia (esimerkit 7, 8 ja 9) ja nollasubjektillisia (esimerkit 9 ja 10) nesessiivirakenteita, mutta ympäröivän lauseyhteyden tarkempi käsittely paljastaa nopeasti, että normi-ilmaukset eivät ole puhujan subjektilleen määrittämiä preskriptioita. Sen sijaan ne edustavat epäsuoraa referointia (VISK § 1460), jossa puhuja itse ei asemoidu alkuperäisen modaalisuuden ilmaisijaksi, vaan viittaa sillä keskustelukumppaninsa aiempiin sanoihin. Normi-ilmauksia ei voi siis tarkastella auktoriteetti-subjekti-jaottelulla, sillä referointirakenne kääntää tämän valtasuhteen päinvastaiseksi, jolloin modaaliverbillä *pitää* ilmaistaankin toisen henkilön antamaa velvoitetta (esimerkit 7, 8 ja 9) tai jopa toisen henkilön itseensä kohdistamaa kysymystä (esimerkki 11). Tarkastelen ensimmäiseksi esimerkkejä 7 ja 8, jotka kummatkin edustavat toisen sanojen kautta *minä*-subjektiin eli puhujaan itseensä kohdistunutta – tai ainakin sellaiseksi tulkittua – normatiivisuutta.

Esimerkki 7

Sä et voi sanoo et **mun pitää** toimii samoin ku sinä

Esimerkki 8

Siis koitatsä sanoa] että **mun pitäis** pystyy päättää tiettyinä hetkinä et millon **mun pitäis** itkeä ja millon ei, niinkö

Esimerkeissä 7 ja 8 lausumiin on eksplikoitu ulkoinen auktoriteetti, joka kaikissa esimerkeissä on määritelty yksikön toiseksi persoonamuodoksi *sinä*, millä puhuja viittaa tilanteessa läsnä olevan toisen toimijan aiemmin implikoimaan tai implikoiduksi tulkittuun käskyyn. Tässä mielessä ilmaukset voisi jo lähtökohtaisesti mieltää neuvotteluksi deonttisesta auktoriteetista eli siitä, voiko henkilö

antaa toiselle määräyksiä ja millä perusteilla (ks. esim. Kangasniemi, 1987: 142). Esimerkin 8 muotoilu ”*sä et voi*” on lisäksi itsessään jo deonttinen kielto ja pyrkimys vaikuttaa toisen toimintaan, mikä suhteessa aiemmin sanottuun kuvastaa hyvin deonttiseen auktoriteetin käsitteeseen liittyvää valtapeliä, jossa käskyjen kohteena olevat toimijat voivat halutessaan myös jättää noudattamatta annettuja määräyksiä (Kangasniemi, 1992: 113; Kangasniemi, 1987: 143). Kattavampi tarkastelu deonttisen auktoriteetin vuorovaikutuksellisesta rakentumisesta edellyttäisi kuitenkin yksittäisiä lausumia laajempia katkelmia keskusteluaineiston toimintajaksoista, mihin tämän tutkielman resurssit eivät riitä. Nostan huomion kuitenkin esiin vielä pohdintaosiossa, sillä pidän sitä mielenkiintoisena tulokulmana lähestyä deonttisuuden ja normien välisiä yhteyksiä.

Esimerkissä 8 toisen auktoriteettia määrätä omaa toimintaa ei ole vielä torjuttu yhtä suorasti kuin esimerkissä 7, mutta se on kysymysmuotoisen muotoilun ja lopun painottavan dialogipartikkelin ”*niinkö*” kautta vähintäänkin kyseenalaistettavana. Huomionarvoista on myös modaaliverbien *pitää* ja *pystyä* yhteisesiintymä (*co-occurrence*; Kangasniemi, 1992: 309), jossa konditionaalimuotoinen, deonttisesti velvoittava *pitää* täydentyy dynaamista mahdollisuutta ilmaisevalla verbillä *pystyä* sekä vielä kolmannella ei-modaalisella verbillä *päättää*. Tapaus on vuorovaikutuksellisesti mielenkiintoinen, sillä se on muotoiltu tarkoituksellisesti paradoksaaliseksi: sen kautta puhuja muotoilee, että toinen henkilö olisi ikään kuin käskenyt subjektia suorittamaan sellaista toimintaa (itkemistä), joka on tyypillisesti subjektinkin omasta tahdosta ja pystyvyydestä riippumatonta toimintaa, eikä siis myöskään ulkopuolisten auktoriteettien vallassa. Tämä kuvaakin hyvin deonttisten velvoittavuuden keskeistä taustaoletusta: jotta käsky olisi mielekäs, pitää sen kohteena olevan toimijan teoriassa olla kykeneväinen toimimaan (tai halutessaan myös olemaan toimimatta) annetun käskyn mukaan (Kangasniemi, 1992: 96; von Wright, 1963: 110). Ilmaisemalla alkuperäisen käskyn mahdottomuuden puhuja kumoaa siis samalla koko käskyn taustalla olevan deonttisen auktoriteetin mielekkyyden. Juuri tällaisesta tarkoituksellisen strategisesta kielenkäytöstä herää kiehtova keskustelu siitä, missä määrin kieltä käyttävät puhujat ovat tietoisia deonttisen modaalisuuden taustalla piilevästä välttämättömyyden ja mahdollisuuden logiikasta ja muista taustaoletuksista ja missä määrin tällaiset tavat hyödyntää modaalisuuden keskinäisiä suhteita puolestaan selittyvät vain intuitiivisella kielentuntemuksella (Kangasniemi 1992: 384).

Esimerkki 9 edustaa edelleen persoonasubjektillista välttämättömyyden referointia, mutta kohdistuu tässä tapauksessa itsen sijaan toimijaan ja keskustelukumppaniin *sinä*:

Esimerkki 9

Mut et sä miss- e- e- eei me puhuttu mitenkää et **sun pitää** istuu sohvalla ja kertoo kuinka paska paikka tää on

Muodollisilta piirteiltään tämäkin esimerkki edustaa nesessiivirakenteista *pitää*-verbin sisältämää normi-ilmausta, mutta lauseympäristön tarkastelu paljastaa sen olevan *että*-lauseella muotoiltu käskylauseen referointi (VISK § 1465), eikä suinkaan puhujan antama määräys *sinä*-subjektille. Päinvastoin ilmaisulla puhuja pikemminkin pyrkii purkamaan aiemmassa keskustelussa syntynyttä implikaatiota toiseen kohdistuneesta velvollisuudesta ”*istuu sohvalla ja kertoo kuinka paska paikka tää on*”, ja näin ilmaisullaan irtisanoutumaan omasta näkökulmastaan käsin väärin tulkitusta deonttisesta normi-ilmauksesta. On hyvä huomata, että ”*me*”-pronominilla puhuja viittaa referoinnissa henkilökohtaisen roolinsa ja sanomansa sijaan yhdessä tehtyyn aiempaan neuvotteluun velvollisuuksista. Ehkä toisaalta tällaisen yhteiseen tiedolliseen perustaan rakentuneen normatiivisen suhdekäsityksen purkaminen on jopa yksin määritellyn merkityksen purkamista vakavampi teko vuorovaikutuksessa, sillä sillä pyritään määrittämään yhteisiä sosiaalisen todellisuuden merkityksenannon prosesseja uudelleen myös toisen puolesta. Joudun kuitenkin tutkielmani rajoissa jättämään myös tämän mahdollisen ilmiön laajemman käsittelyn vain tähän kappaleeseen ja siirtymään seuraaviin esimerkkeihin. Joka tapauksessa on selvää, että myös esimerkin 9 referatiivista normi-ilmaisua käytetään vuorovaikutuksessa resurssina valtasuhteiden neuvotteluun ja uudelleenrakentamiseen.

Esimerkki 10

sitte se ihas- jos ihastuu ni sä sanoit sitä paitsi että **pitää** pysyy erossa siitä nii vittu, mitä tää on

Esimerkki 11

mä oon voinu sulle sanoa että jo- ku sä oot itte kysyny että **pitäskö** värjää blondiks hiukset ni mä oon sanonu et voit sä värjätä, sä tiedät mun miältymyksen

Esimerkkien 7 ja 8 tapaan myös esimerkissä 10 puhuja nimeää deonttisen normi-ilmauksen alkuperäiseksi lähteeksi keskustelukumppaninsa. Puhujan mukaan keskustelukumppani on aiemmin määritellyt normi-ilmauksen deonttiselle sisällölle soveltamisen ehdon ”*jos ihastuu*”, mikä tekee siitä hypoteettisen preskription (von Wright, 1963: 168). Lauseympäristöltään ja varsinaiselta vuorovaikutukselliselta funktioltaan esimerkki 10 edustaa kuitenkin keskustelukumppanin *sinä* aiemmin muotoilemaan normiin vetoamista ja lopulta sen pätevyyden haastamista lausumalla ”*nii vittu, mitä tää on*”, mistä syystä olen lukenut sen myös deonttisen auktoriteetin uudelleenneuvotteluksi. Palaan

esimerkkiin uudestaan vielä hypoteettisia normeja tarkastelevassa luvussa 4.1.3, jossa jäsentelen referointirakenteeseen sisällytetyn hypoteettisen normin piirteitä ilman ympäröivää vuorovaikutuksellista kontekstia.

Lopuksi erittelen vielä esimerkkiä 11 laajennetussa kontekstissaan, joka on tutkimuskysymysteni kannalta erityisen mielenkiintoinen ja haastava tapaus.

Esimerkki 11

```
A: mä oon voinu sulle sanoa että j- ku sä oot itse kysyny että pitäskö värjää
blondiks hiukset, mä oon sa-nonu et voit sä värjätä, ja sä tiedät mun miäl-
tymyksen,
[ni

B: [sä oot monta kertaa sanonu et voisit värjää blondiks [hiukset ja, tehä
kulmilles
                                                A:      [nii siis, mut- mut
B: jotai ja me[ikata tummemmi, ja sitte
          A: [mut sit se- ei, mä en oo
```

Tässä ympäristössä kysymysmuotoisen verbin ”*pitäskö*” voisi alustavasti tulkita välttämättömyyden lähteestä riippuen dynaamiseksi tai deonttiseksi välttämättömyydeksi, mutta kirjallisuuden perusteella sille ominaisempi merkitys tässä käyttöyhteydessä on ehkä ennemminkin ’syy tai aihe tehdä jotakin’ (Elsayed 2017: 17). Päällekkäin puhunnan viestimää vahvaa erimielisyyttä tai jopa riitakeskustelua (Kangasharju 2006: 78) edustavan vuorovaikutuksellisen ympäristönsä takia tarkastelen sitä tässä yhteydessä kuitenkin lyhyesti deonttisista kehyksistä käsin osoittaakseni esimerkin ainutlaatuisuuden deonttisen auktoriteetin neuvottelua koskevassa referoinnissa.

Esimerkki 11 poikkeaa kaikista muista aineiston esiintymistä siten, että se on muotoiltu kysymykseksi, mihin puhuja A on referoimansa aiemman keskustelun perusteella vastannut myöntävästi. Jos ilmaus on siis puhujan A toimesta tullut alun perin tulkituksi deonttiseksi, olisi kyseinen ilmaus tällöin asemoinut toisen henkilön deonttiseksi auktoriteetiksi päättämään ehdotetun toiminnan välttämättömyydestä. Tällöin puhujan A luvallisuuden ilmaus ”*voit sä värjätä*” (ks. esim. Kangasniemi 1992: 92) olisi lopullisesti voinut tulla tulkituksi normatiivisen suhteen ja deonttisen auktoriteetin syntymiseksi alkuperäistä kysyjää kohtaan. Tämä tulkinta vahvistuisi puhujan B referoimassa vuorossa ”*sä oot monta kertaa sanonu et voisit värjää blondiks*”, joka myös on osaltaan vastaus neuvotteluun alkuperäisen tilanteen myötä syntyneistä määräysvallan paikoista.

Deonttisen auktoriteetin lähteenä voi kuitenkin toimia myös toimijan henkilökohtainen, sisäinen pakko tehdä jotain (Kangasniemi, 1987: 142). Tällöin toisen salliva vastaus ”*voit sä värjätä*” olisikin vuorovaikutuksellisena tekona ollut auktoriteettiaseman ottamista toiminnasta, josta toinen

osapuoli ei ollutkaan tarkoittanut rakentaa normatiivista suhdetta, vaan esimerkiksi retorista kysymystä (ks. esim. VISK § 1705). Tämä näkyykin puhujan B viimeisessä vuorossa, jossa tämä ilmaisee listauksenomaisesti muitakin toimintoja, joiden suhteen puhuja A on osoittanut kehotuksia toimia tietyllä tavalla. Näin puhuja B tuntuu kyseenalaistavan laaja-alaisemminkin aiemmassa keskusteluhistoriassa tulkittua puhujan A deonttista valtaa kohdistaa hänelle lupia tai ehdotuksia.

Lisäksi on toki muistettava, että puhujan A alkuperäinen väite koko deonttisen valtapelin olemassaolosta on epäsuoran referoinnin varassa, mikä siirtää puheen kohteena olevan asiantilan ajallisesti keskustelutilanteen ulkopuolelle ja pelkästään keskustelijoiden jaetun mentaalisen maailman tai yhteisen tiedollisen perustan varaan (ks. esim. Lindholm & Stevanovic 2016: 80). Käytännössä tämä esimerkki osoittaa semanttisessa monitulkintaisuudessaan ja rikkaudessaan siis ennen kaikkea sen, kuinka normatiivisen toiminnan rakentamat vuorovaikutukselliset valta-asetelmat paikallistuvat jatkuvan neuvottelun kohteeksi samalla sekä koko aiempaan ihmissuhde- ja keskusteluhistoriaan että myös kulloinkin käsillä olevaan tilanteeseen (Stevanovic 2016: 215). Tärkeä kysymys tämän pohjalta onkin, voisiko tällaisia mahdollisesti väärinymmärrettyjä vallan ja vaikuttamisen keinoja ehkäistä kielen semanttisen tietoisuuden lisäämisen myötä – siis esimerkiksi eksplikoimalla ristiriitatilanteissa toiselle niitä lähteitä, joihin omat arviot asiantiloista perustuvat. Tästäkin on jo näyttöä: Nissi (2000: 91) on nimittäin havainnut, että keskusteluissa deonttisen auktoriteetin esiin tuominen auttaa puhujia välttämään mahdollisia ristiriitatilanteita ja ratkaisemaan vuorovaikutuksessa syntyneitä ongelmia.

4.1.3 Hypoteettinen normi-ilmaus

Hypoteettisella normilla von Wright (1963: 74–75) viittaa normi-ilmaukseen, johon varsinaisen sisällön lisäksi on liitetty myös lisäehto sisällön soveltamisesta jossakin tietyssä tilanteessa. Tällaisissa normeissa pelkän modaliteetin ja sisällön eksplikointi ei siis riitä, vaan tulkinnallisesti se hahmottuu kokonaisuudessaan vasta muotoiluun lisätyn täsmennyksen myötä. Tällaista normi-ilmausta edustavat esimerkit 12 ja 13, joista esimerkkiä 12 käsittelin myös luvun 4.1.2 alla sen referoivan rakenteen takia.

Esimerkki 12 (=esimerkki 10)

sitte se ihas- **jos** ihastuu ni sä sanoit sitä paitsi että **pitää** pysyy erossa siitä nii vittu, mitä tää on

Esimerkki 13

```
Et kyl just jos niit ongelmakohtii ilmenee ni kyl mä haluun et ne tuodaan
niinku samantie esiin ja ne pitää ratkoo sit jotenki koska tässä sen näkee
mitä sit käy jos ne jää kuitenki vaivaamaan
```

Esimerkissä 12 puhujan referoinnin mukaan (ks. luku 4.1.2) keskustelukumppani on aiemmin määritellyt normi-ilmauksen sisällölle ”***pitää*** *pysyy erossa*” soveltamisen ehdon ”*jos ihastuu*”, mikä tekee siitä hypoteettisen preskription (von Wright 1963: 168). Hypoteettistenkin preskriptioiden taustalla voi tosin tulkita olevan ajatus jostakin päämäärästä, johon hypoteettista velvollisuutta noudattamalla päästään, jolloin sen taustamerkityksen voi mieltää myös tekniseksi normiksi (von Wright 1963: 170). Tässä tapauksessa taustalla voisi siis olla normatiivinen ajatus esimerkiksi parisuhteen jatkumisesta, jonka pohjalta hypoteettinen normi tarvittavan toiminnan ehdoista on muotoiltu. Normi-ilmauksen varsinaisten sosiaalisten ja/tai henkilökohtaisten syiden syvemmän taustan jätän kuitenkin tässä tutkimusrajauksessa käsittelemättä.

Esimerkissä 13 hypoteettinen normi-ilmaus rakentuu puheenvuoron alusta asti: puhuja yhdistää ehdon ”*jos niit ongelmakohtii ilmenee*” velvoittavaan sisältöön ”***ne pitää*** *ratkoo sit jotenki*”. Tälle esimerkille ominaista on myös sen loppuun muotoiltu deonttista arvoa lisäävä kattava perustelu ”*koska tässä sen näkee mitä sit käy jos ne jää kuitenki vaivaamaan*” (Kangasniemi 1992: 144). Tällaisen perustelun voi myös tulkita velvoitetta pehmentäväksi kohteliaisuusstrategiaksi, jolla puhujat voivat suojella velvoitteen kohteiden kasvoja määrittämällä erikseen syyn käskyn antamiselle.

4.1.4 Subjektiivinen kannanotto

Esimerkit 14–16 voidaan lukea vuorovaikutukselliselta käyttötarkoitukseltaan ensisijaisesti subjektiivisten näkemysten tai kannanottojen ilmaisijoiksi. Aiemmista esimerkeistä ne eroavat siis erityisesti siinä mielessä, että niiden auktoriteetti ei välttämättä käytännössä velvoita tai edes voi loogisesti velvoittaa subjektia toimimaan ilmaisemallaan tavalla, jolloin niiden käyttötarkoitus keskustelussa ei myöskään voi olla preskriptiivinen eli toista ohjaileva. Tästä näkökulmasta käsin esimerkkien asema deonttisina normi-ilmauksina olisi myös kyseenalainen. Normatiivisen monitulkintaisuutensa takia sisällytän ne kuitenkin deonttisten normi-ilmausten alalajiksi ja tarkastelen niitä yksittäin siitä näkökulmasta, mitä merkityksiä ne kaksitasoisella semantiikan ja vuorovaikutustilanteen analyysilla lopulta saavat. On lisäksi huomattava, että normatiivisuutta ja ohjailevuutta ilmaistaan käskylauseiden ohella hyvin yleisesti myös väitelauseilla (ks. esim. von Wright 1963: 101; VISK § 1663– § 1665), mikä myös perustelee osaltaan seuraavien esimerkkien sisällyttämisen deonttisiin normi-ilmauksiin.

Esimerkki 14

A: mä haluisin olla vaa ihan yksin koska mä en oo selkeestikään ihan-
B: no nii **sun pitääkin** olla yksin

Esimerkki 15

J: No meneekö se teiän parisuhteessa niin että niistä tunteista ei saa puhua?
A: Kyllä mä koen että saa ja ehdottomasti **pitääkin** puhua koska sit muuten ne asiat jää roikkumaan

Esimerkki 16

sä kaivat ne vanhat asiat aina esiin ku **ne pitäs** haudata ja antaa olla eikä niit pitäs ottaa uudelleen esiin sen [takii niitä riitoja tulee

Esimerkeissä 14 ja 15 deonttinen modaaliverbi *pitää* saa edeltävän puhujan kantaa vahvistavan liitepartikkelin *-kin* ja täten kantaa ottavan sävyn (VISK § 843). Erityisen kiinnostava piirre esimerkin 14 toimintajaksossa on se, että edeltävä puhuja A ei itse ole muotoillut ilmaisuaan deonttiseksi, vaan ilmaisee sillä vain omaa tahtoaan, mutta siihen reagoiva puhuja B määrittelee tästä huolimatta vastauksensa sisällön koskemaan yksityisen tahdonilmauksen sijaan toiselle määrättyä velvollisuutta ”*olla yksin*”. Ilmauksen todellista käyttötarkoitusta voi tarkastella erityisesti siitä näkökulmasta, voiko subjektia käskeä deonttisesti tekemään mitään sellaista, mihin hän on jo eksplisiittisesti ilmaissut omakohtaisen halukkuutensa. Jo aiemmin mainitun periaatteen mukaisesti deonttisessa välttämättömyydessä on nimittäin sisäänrakennettu implikaatio subjektin haluttomuudesta hyväksyä ilmaistu asiantila tai toimia sen mukaisesti (Kangasniemi 1992: 179). Puhuja B ei siis loogisesti katsottuna voi asemoitua määräyksen auktoriteetiksi sellaisen toiminnan suhteen, jonka tarpeellisuuden puhuja A on jo edeltävässä vuorossa määritellyt itse itselleen. Rakentamalla puhujan A ilmaisemalle toiveelle välttämättömyyden ulottuvuuden käyttää puhuja B silti deonttista valtaa, joka subjektiivisesti tulkittuna saisi auktoriteettinsa henkilöiden välisestä normatiivisesta suhteesta ja objektiivisena puolestaan ulkoisesta normista ”*olla yksin”* keskustelussa aiemmin rakennettujen merkitysten takia. Subjektiivisen tulkinnan puolesta puhuu kuitenkin merkittävimmin lausuman edellisen vuoron sisältöä vahvistava sävy, jolla puhujan B voi tulkita ilmaisevan tahtoa vaikuttaa puhujan A tulevaan toimintaan ja/tai varmistaa, että puhujan A kuvaaman asiantilan todella tulisi tapahtua.

Esimerkin 15 muotoilulla ”*kyllä mä koen*” puhuja määrittää ilmauksensa yksiselitteisen subjektiiviseksi, minkä jälkeen tuo puheenvuoroon alkuperäistä luvallisuuden ilmaisua ”*saa*” velvoittavamman välttämättömyyden ilmaisun ”*ja ehdottomasti pitääkin*”. Tällä toiminnolla hän siis osaltaan korjaa juontajan (J) muotoilemaa *saada*-verbillä merkittyä deonttisen luvallisuuden asetelmaa (ks. esim. Kangasniemi 1992: 91) deonttiseksi velvoittavuudeksi, jota vahvistaa kantaa ottavalla

liitepartikkelilla *-kin* (VISK § 843). Puhuja ei periaatteessa ilmauksellaan pyri suoraan vaikuttamaan kenenkään tietyn toimijan käytökseen, mistä kertoo myös nesessiiviverbin *pitää* subjektittomuus (VISK § 505), mutta käytännössä edeltävän puheenvuoron J myötä mahdolliseksi subjekteiksi määrittyvät kuitenkin parisuhteen osapuolet, joihin lukeutuu myös puhuja A itse. Näistä syistä luokittelen ilmauksen vuorovaikutuksellisen funktion ennen kaikkea kannanotoksi siitä, millainen toiminta (tässä) parisuhteessa on toivottavaa ja jopa välttämätöntä.

Vastaava mielipiteen ilmaus on tulkittavissa myös esimerkissä 16. Siinä velvoite ”***ne pitäs*** *haudata ja antaa olla*” on kohdistettu puheenvuoron alussa eksplikoidulle toimijalle *sä*, mistä huolimatta deonttinen normi-ilmaus saa silti nollasubjektin. Tämä piirre vastaa erityisesti Nissin (2000: 105) havaintoa siitä, että nollarakenteiden käytöllä puhuja esittää tyypillisimmin objektiivisiin normi-ilmauksiin pohjautuvia subjektiivisia kannanottoja. Nissin (mt.: 105) aineistossa nämä subjektiivisen pakollisuuden ilmaukset ilmenevät usein esimerkkiä 16 vastaavasti juuri konditionaalimuotoisina *pitää*-verbeinä, jolloin deonttisen lauseen voi tulkita myös toteavaksi mielipiteen esittämiseksi. Mielenkiintoinen koko analyysiani leikkaava kysymys onkin, mihin mahdollinen pakollisuuden objektiivinen auktoriteetti subjektiivisten kannanottojen taustalla perustuu. Nissin (2000) tutkimuksessa raamattupiirin keskusteluista ainoa objektiivisten normi-ilmausten lähde on Raamattu, mutta mihin perustuisivat parisuhteita velvoittavat ja ohjeistavat objektiiviset normit? Palaan tähän kiehtovaan kysymykseen vielä tutkielman pohdintaosiossa.

4.1.5 Muut käyttötavat

Edellä olen luokitellut aineiston *pitää*-modaaliverbin deonttiset esiintymät preskriptioihin eli subjektiivisiin käskyihin (4.1.1), aiempien normi-ilmausten referointiin ja neuvotteluun deonttisesta auktoriteetista (4.1.2), hypoteettisiin normeihin (4.1.3) sekä subjektiivisiin kannanottoihin (4.1.4). Lopuksi jäsentelen lyhyesti vielä joitain analyysin myötä löytyneitä *pitää*-verbin käyttötarkoitusten alalajeja, jotka edustavat kyllä verbin modaalista käyttöä, mutta eivät deonttisuutta ainakaan sen preskriptiivisen velvoittavassa mielessä. Näitä kategorioita ovat toteutumattomien tarkoitusten ja aikomusten implikointi (A), tekninen normi eli praktinen välttämättömyys (B), looginen päättely (C) sekä kiellonalaisuus (D).

Kategoria A: Toteutumattomien tarkoitusten ja aikomusten implikointi

17) meiän piti tänne tulla näyttää luottamusta ja sit sä alat heti ekana vaa perseilee tuola

18) Mua kiinnostaa myös hirveesti kun sanoit yhellä videolla et **meiän piti** tulla hoitaa tää homma paremmin mut me ei onnistutukaan siinä, mitä sä tarkotit sillä

19) Sen mitä sä sanoit sillon et älä purista mailaa liian kovaa **mun ois** siit **pitäny** ottaa koppi sillon

20) jos **sun piti** tulla tänne näyttää jotain vitun luottamusta ni toi ei oo yhtään sitä mitä niinku oikeest mä halusin

Kategoria B: Tekninen normi eli praktinen välttämättömyys

21) kyl **mun pitää** saada jotenkin se luottamusongelma pois ittestäni ennenku mä alan rakentaa yhtään minkäännäköstä suhdetta kenenkään kanssa

22) mä olisin ollu ihan valmis avautuu sulle ihan kaikesta ja olisin varmasti ollu aikasemminki jos oisin ta-junnu et kui iso merkitys sil on sulle mut siis ei semmoset ohimennen sanotut voitsä puhuu enemmän ja tälläset vaan **sun pitäis** oikeesti tyylii ravistella meikää jos se oikeesti häiritsee niin paljon, **se pitää** niinkun näyttää et s- et se häiritsee

Kategoria C: Looginen päättely

23) sit **mun pitäis** asuu sun luona ku mä oon kirjoilla sun luona

Kategoria D: Kiellonalaisuus

24) mä oon pitäny hauskaa mä oon bilettäny, mä oon tanssinu jätkien kaa okei ehkä vähän halailluki mut **ei sen pitäis** olla niiku mikää este tai väärin

25) A: no nii oon, ja oon mä senki sanonu et et sä nyt tollast kato
B: nii **ei kenenkää** siis **pidä** kattoo
A: no **ei pidäkää**

Kategorian A kaikki ilmaukset edustavat imperfektimuotoisella *pitää*-verbillä merkittyä tulkintaa menneistä aikomuksista, tarkoituksista ja niiden toteutumattomuudesta (VISK § 1576). Tämän lisäksi esimerkissä 19 ilmauksen toteutumatta jääneestä vaihtoehdosta viestivä perfektimuotoinen konditionaali ”*mun ois pitäny*” edustaa modaaliverbin *pitää* sijaan ensisijaiselta semantiikaltaan konditionaalin modusta (VISK § 1594) ja esimerkissä 20 yhdysrakenne ”*jos–niin*” rakentaa ilmauksesta ehtolauseen (VISK § 1595) käskylauseen sijaan.

Luvussa 4.1.1 tulkitsin esimerkin 21 toisaalta edustavan autonomista preskriptiota, mutta ehdotin samalla ilmauksen vastaavan myös itseen kohdistettua käytännön päättelyä tarpeellisesta toiminnasta suhteessa tiettyyn päämäärään (*practical inference;* von Wright 1963: 11) kuvattujen

asiantilojen ajallisten suhteiden takia. Tätä havainnollistaa lausekonteksti: *ennen kuin* -ilmauksen takia ilmaistut asiantilat eivät perustu *jos–niin*-ehdollisuuteen, vaan muotoiltuihin ajallisesti peräkkäisiksi ja toisistaan riippuvaisiin tilanteisiin (VISK § 1127). Esimerkki 22 puolestaan viittaisi muodollisesti tulkinnaltaan hypoteettiseen normiin siinä mielessä, että siinä puhuja yhdistää deonttiseen ilmaukseen ”***sun pitäis*** *ravistella meikää*” täsmennetyn ehdon ”*jos se häiritsee*”. Tässä yhteydessä mukaan lause edustaa kuitenkin normi-ilmauksen sijaan enemmänkin neuvonantoa, sillä siihen ei liity varsinaisen sanktion uhkaa, vaan se edustaa käskyä tehdä jotain jonkin tietyn asiantilan saavuttamiseksi tai jonkin epätoivotun seurauksen välttämiseksi (Kangasniemi 1992: 140–141). Neuvoille ominainen piirre on myös taustaoletus, että niiden kohde haluaa saavuttaa sen asiantilan, johon neuvon noudattaminen johtaisi (mt.: 140). Tässä esimerkissä puhuja on ilmaissut keskustelukumppaninsa pitäneen kommunikaatiota suuressa arvossa ja toivoneen sen myös lisääntyvän, mikä edustaa toivottua asiantilaa, johon keskustelukumppanille kohdistettu neuvonanto johtaisi. Luen tässä yhteydessä sekä käytännön päättelyä edustavan esimerkin 21 että neuvonantoa muistuttavan dynaamisen praktisuuden (Kangasniemi 1992: 64) teknisiksi normeiksi, joille keskeistä on ilmaista tietyn toimintamuodon johtavan ainoana tai parhaana tapana kohti kuvailtua asiantilaa (mt.: 64; von Wright 1963: 10). Kiehtova ominaispiirre esimerkissä on lisäksi se, että puheenvuoron lopussa *pitää*-verbin konditionaalimuoto on vaihtunut indikatiiviksi ja *sinä*-subjekti nollasubjektiksi. Implikoitu vastaanottaja velvoitteelle on edeltävien lausumien perusteella helposti pääteltävissä keskustelun toiseksi osapuoleksi, mutta nollasubjekti avaa samalla velvoitteen tulkinnan koskemaan yleisemmin ketä tahansa, johon lausuma sopii (VISK § 1347). Näin kyseinen ilmaus rakentuu tilanteisesta neuvonannosta vielä yleistetymmäksi asiantilojen välisiä välttämättömiä suhteita ilmaisevaksi tekniseksi normiksi.

Kategoriaan C kuuluvan esimerkin 23 voisi ensikatsomalta päätellä ilmaisevan esimerkiksi deonttista hypoteettista normia tai dynaamisuuteen lukeutuvaa praktista välttämättömyyttä. Deonttinen tulkinta tälle ilmaukselle ei kuitenkaan ole semanttisesti mielekäs, koska sen velvoittavuus kohdistuisi tällöin tekoon ”*asua jonkun luona*”, eikä asumisen voi kyseisessä lauseyhteydessä päätellä olevan riippuvainen minkään auktoriteetin tahdosta. Praktisesta välttämättömyydestä esimerkki eroaa puolestaan siten, ettei esimerkissä kuvaillulla välttämättömällä toiminnalla pyritä mihinkään tiettyyn tavoitteeseen (VISK § 1555), vaan ennemminkin arvioidaan kahden eri asiantilan välistä suhdetta. Elsayedin (2017: 17) mukaan tällainen *pitää*-verbin käyttö edustaisikin loogiseen päättelyyn perustuvaa totuusarviota. Episteemisyyteen viittaa lisäksi *pitää*-verbin konditionaalimuoto (ks. esim. Kangasniemi 1992: 177) .

Pitää-esiintymiä ilmeni aineistossa lisäksi kieltomuodoissa, joista muodostin oman kategoriansa D. Ne ilmaisevat nimittäin deonttista kiellonalaisuutta ja täten myös kiehtovia portteja

normatiiviseen kielenkäyttöön (ks. esim. Kangasniemi 1992: 112–113). Näiden esiintymien rajaaminen varsinaisen analyysin ulkopuolelle on kuitenkin perusteltua, sillä *pitää*-verbi edustaa tutkimaani deonttista velvoittavuutta vain myönteisessä muodossaan, kun taas kielteisessä muodossa se merkitsee deonttisen kiellonalaisuuden ohella lisäksi joissain tapauksissa myös indifferenssiä eli välinpitämättömyyttä (Kangasniemi 1992: 114, 123). Tämän lisäksi siinä missä *pitää* on deonttiselta voimaltaan suomen kielen kolmanneksi vahvin velvoittavuuden indikaattori sekä tutkimusaineistoni vahvin deonttinen modaaliverbi, on sen kieltomuoto puolestaan deonttiselta voimaltaan yksi heikommista kiellonalaisuuden osoittimista (mt.: 111, 121).

4.1.6 Yhteenveto deonttisen modaaliverbin "pitää" käyttötavoista aineistossa

Olen analyysiosiossa tarkastellut *pitää*-verbin sisältämiä deonttisia normi-ilmauksia siitä näkökulmasta, millaisia vuorovaikutuksellisia ja normatiivisia käyttötapoja niille on keskusteluissa tulkittavissa. Tunnistamani keskeisimmät deonttista modaalisuutta edustavat käyttötavat aineiston *pitää*-verbin esiintymistä löytyvät alta taulukosta 2. Kategoriat eivät ole selvärajaisia ja ne osin myös leikkaavat toisiaan, mutta ne antavat viitteitä siitä, millaisilla tavoilla ja millaisilla kielellisillä ja semanttisilla vihjeillä deonttisen *pitää*-verbin sisältämiä modaalisia normi-ilmauksia voi vuorovaikutuksen resursseina tarkastella.

Taulukko 2: Deonttisen modaaliverbin *pitää* normatiiviset käyttötavat aineistossa.

Käyttötapa	**Ominaispiirteet**
Preskriptio eli subjektiivinen käsky	Heteronomisuus Auktoriteetin halu vaikuttaa subjektin toimintaan Preskription komponentit (von Wright 1963: 70–85) Määritettävissä partikulaarisiksi tai geneerisiksi
Aiempien normi-ilmausten referointi ja neuvottelu deonttisesta auktoriteetista	*Pitää* upotettu epäsuoraan referointirakenteeseen (VISK § 1460) Auktoriteetiksi nimetty itsen ulkopuolinen toimija Aiempien velvoitteiden purkaminen tai kyseenalaistaminen Ristiriitatilanteen tai riitakeskustelun piirteitä

Hypoteettinen normi-ilmaus	Velvoitteeseen liitetty lisäehto sen soveltamisesta *Jos–niin*-rakenne
Subjektiivinen kannanotto	Liitepartikkeli *-kin* Subjekti halukas toimimaan ilmauksen mukaisesti eikä siis loogisesti velvoitettavissa Subjektiivisen kannan eksplikointi (”mä koen”) Konditionaalimuotoinen *pitäisi* nollarakenteessa (Nissi 2000: 105)

Näiden keskeisten normatiivisten käyttötapojen lisäksi *pitää*-verbi esiintyi aineistossa myös muunlaisena kuin deonttisena modaalisuutena. Nämä luvussa 4.1.5 esitellyt kategoriat olen koonnut taulukkoon 3.

Taulukko 3: Modaaliverbin *pitää* muuta modaalista normatiivisuutta ilmaisevat käyttötavat aineistossa.

Kategoria	**Ominaispiirteet**
Toteutumattomien tarkoitusten ja aikomusten implikointi	Imperfektimuotoinen *piti* Konditionaalin perfekti *olisi pitänyt*
Tekninen normi eli praktinen välttämättömyys	Ilmaisu tarpeellisesta toiminnasta suhteessa tiettyyn päämäärään Velvoitteessa ei sanktion uhkaa Subjekti haluaa saavuttaa asiantilan, johon velvoitteen noudattaminen johtaa
Looginen päättely	Episteeminen konditionaalimuotoinen *pitäisi* Totuusarvio asiantilojen välisistä suhteista
Kiellonalaisuus	Kieltomuotoinen *ei pidä* tai *ei pitäisi*

5 Pohdinta

Tarkastelin tutkielmassani deonttista modaalisuutta edustavan *pitää*-nesessiiviverbin esiintymiä Temptation Island Suomi -realitysarjassa esiintyneiden neljän pariskunnan viimeisissä iltanuotiokeskusteluissa. Pyrin aiempaa kirjallisuutta soveltamalla selvittämään sitä, kuinka deonttisesti velvoittavia normi-ilmauksia hyödynnetään aineistossa vuorovaikutuksellisina resursseina. Saadakseni kattavamman kuvan modaaliverbin *pitää* yhteyksistä normien ilmaisuun ja tarkastellakseni esiintymien variaatiota riittävällä laajuudella loin lisäksi katsauksen myös aineistosta löytyneisiin muita modaalisuuden tai normatiivisuuden lajeja edustaviin *pitää*-verbin käyttöyhteyksiin. Käyttötapojen tunnistamisessa ja luokittelussa hyödynsin aiempaa deonttista modaalisuutta, normatiivista logiikkaa sekä keskustelunanalyysia käsittelevää lähde- ja tutkimuskirjallisuutta.

Alkuperäinen kiinnostuksenkohteeni koski keskeisesti parisuhteen osapuolten välisessä keskustelussa ilmenevien deonttisen välttämättömyyden ilmausten yhteyksiä niiden implikoimiin tai eksplikoimiin parisuhdekäyttäytymistä koskeviin normeihin. Tavoitteenani ei siis ollut nimetä deonttisen modaalisuuden kautta mahdollisesti esiin piirtyviä normeja, vaan tarkastella niitä kielellisiä ja vuorovaikutuksellisia mekanismeja, joiden kautta parisuhteen osapuolet normittavat parisuhdetta koskevia sosiaalisia käsityksiä. Tämä näkyy tutkielmassani kieliopillisen, semanttisen ja keskustelunanalyyttisen tason yhdistymisenä, millä pyrin saamaan deonttisen modaalisuuden kautta rakentuvien normatiivisten ilmausten sävyistä mahdollisimman tarkan kuvan.

Katson tulokset deonttisten velvoitteiden vuorovaikutuksellisesta käytöstä ennen kaikkea suuntaa antaviksi ja mahdolliseksi pohjaksi jatkotutkimuksen kysymyksenasetteluja varten. Ne eivät siis anna tyhjentäviä vastauksia kielellisistä tavoista uusintaa, rakentaa ja haastaa parisuhteisiin liitettyjä sosiaalisia normeja, mutta ne toimivat viitteenä sille, miten moninaisilla vuorovaikutuksessa aktualisoituvilla tavoilla deonttisen välttämättömyyden ilmauksilla kannatellaan käsityksiä parisuhteessa olevia yksilöitä ohjaavista normeista ja motiiveista. Tämän lisäksi ne voivat toimia merkityksellisinä havaintoina niistä periaatteista, joilla kumppanit koordinoivat keskinäisiä valtasuhteitaan.

Edellä mainittujen tutkimustulosten lisäksi aineiston lähempi tarkastelu nosti esiin monia kiehtovia huomioita, joiden tarkempaan erittelyyn tämän tutkielman resurssit eivät riittäneet. Joitain tällaisia yllättäviä erityispiirteitä normi-ilmausten vuorovaikutuksellisesta käytöstä olivat esimerkiksi saman puheenvuoron aikana tapahtuva velvoitteen toistaminen ja uudelleenmuotoilu subjektillisesta subjektittomaksi tai moduksesta toiseen (ks. esimerkit 1, 7 & 22), normi-ilmausten referoinnin suhteellisen suuri osuus aineiston kaikista esimerkeistä (ks. esimerkit 8, 9, 10, 11 & 12) sekä se, että aineistosta ei juuri ollut tunnistettavissa normi-ilmausten objektiivista eli deskriptiivistä käyttöä.

Tutkimusprosessin suurin haaste oli se, että tutkimastani aiheesta ei löytynyt täysin vastaavaa aiempaa lähdekirjallisuutta analyysin tueksi. Aineiston esimerkkien luokittelu perustui vahvasti Kangasniemen (1987; 1992) aiempaan työhön suomen kielen modaali-ilmauksista sekä von Wrightin (1963) teokseen normien, toiminnan ja deonttisuuden logiikasta, minkä lisäksi vertailin joitain analyysini havaintoja aiempaa keskustelunanalyyttista ja modaalista tutkimusta vasten. Normatiivisen logiikan soveltaminen kielentutkimuksen tasolle oli ilman vastaavia aiempia suomenkielisiä ja keskustelunanalyyttisia tutkimusasetelmia suhteellisen haastavaa, minkä lisäksi kandidaatintutkielman rajallisten resurssien takia aiheen vaatiman perusteellisen ja monitasoisen analyysin toteuttaminen ei käytännössä ollut mahdollista.

Aineistoon ja tutkimusmenetelmiin liittyviä keskeisimpiä rajoituksia olivat erityisesti multimediaalisesta aineistosta tehdyn litteraatin karkea tarkkuus sekä käytettyjen käsitteistön epämääräisyys. Audiovisuaalisen keskustelutilanteen litterointi pelkistetyksi sana-, lause- ja vuorotasojen aineistoksi oli väistämättä tutkimusta ohjaava valinta, joka rajasi automaattisesti prosodisia, kontekstuaalisia ja muita mahdollisesti merkittäviäkin vuorovaikutuksellisia yksityiskohtia tarkastelun ulkopuolelle. Television keskusteluaineistot sallisivat kuvaus- ja äänitekniikoidensa ansiosta kuitenkin parhaimmillaan hyvinkin tarkan analyyttisen tulokulman vuorovaikutukseen, mikä tässä tutkielmassa jäi hyödyntämättä. Tutkimusmenetelmien näkökulmasta suurin rajoitus oli puolestaan aihepiirin vakiintumaton ja monista lähteistä yhdistelty käsitekenttä. Tämä pakotti tutkijana myös määrittelemään itse termistön keskinäisiä suhteita, mikä näyttäytyi puolestaan koko analyysin perustan epävakautena.

Jatkotutkimusta ja sovellusmahdollisuuksia ajatellen koen tutkimusasetelmani kuitenkin tuovan mielenkiintoisia kysymyksiä parisuhteisiin liittyvästä normatiivisuudesta ja sen lähteistä sekä mahdollisuuksista laajentaa tietoisuutta deonttisen modaalisuuden piirteistä ja niihin liittyvistä vallankäytön paikoista keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Normatiivisesta kielenkäytöstä tulisi tutkia vielä tarkemmin ainakin sitä, kuinka deonttisen modaalisuuden keinoilla muotoillut normit otetaan vastaan keskusteluissa sekä sitä, ovatko reaktioiden tavat mahdollisesti jonkinlaisessa säännönmukaisessa yhteydessä eri normi-ilmausten tyyppeihin. Kiinnostavaa olisi tarkastella myös sitä, miten modaalisuudella ilmaistut normit rakentuvat osaksi puhujien yhteistä tiedollista perustaa (ks. esim. Lindholm & Stevanovic 2016: 80) tai toisaalta horjuttavat sitä (ks. esimerkki 4). Erityisen merkitykselliseksi koen lisäksi normatiivisuuden ja deonttisuuden välisiä yhteyksiä koskevan tiedon sovellusmahdollisuudet keskustelukumppanien välisessä viestinnässä: siinä missä Nissi (2000: 105) tunnisti deonttisten auktoriteettien eksplikoinnin vuorovaikutuksessa auttavan ristiriitatilanteiden ratkaisussa, näkisin osaltani tärkeänä myös ilmaistujen normien tyyppien ja tavoitteiden eksplikoimisen vuorovaikutuksessa. Sekä itse ilmaistujen että toisilta vastaanotettujen normien kielellisten ja

vuorovaikutuksellisten keinojen tunteminen voisi edistää myös yhdessä rakentuvien valta-asetelmien kyseenalaistamista siitä näkökulmasta, mitä puhujat todella haluavat normi-ilmauksilla keskusteluissa saada aikaan ja miksi.

Lähteet

Carpentier, Niko 2006: Participation and power in the television program Temptation Island - 'Tits' and 'Melons' on 'Slut Camp'. – Nico Carpentier, Pille Pruulmann-Vengerfeldt, Kaarle Nordenstreng, Maren Hartmann, Peeter Vihalemm, Bart Cammaerts (toim.), *Researching Media, Democracy and Participation.* s. 135–147. Tartu University Press.

Elsayed, Duha 2017: *Agricolan pitää – nesessiiviverbi kielikontaktin ytimessä.* Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen väitöskirja. Turun yliopisto. https://www.utupub.fi/handle/10024/144240.

Eronen, Tapani 2020: *Realityn eettisyys osallistujien hyvinvoinnin näkökulmasta.* Media-alan tutkinto-ohjelman opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu.

Ilmonen, Kerttu 2021: *Juonen rakentuminen tositelevisio-ohjelmassa Temptation Island Suomi.* Kirjallisuustieteen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Kangasharju 2006: Tosi-tv tunteiden näyttämönä. Miten Big Brotherissa riidellään? – *Media & viestintä* 29 (4) s. 71–83. https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/62399

Kangasniemi, Heikki 1987: ”Miten Alma-täti voi?” – *Virittäjä* 91 (2) s. 138–163. https://journal.fi/virittaja/article/view/38103

Kangasniemi, Heikki 1992: *Modal expressions in Finnish.* Studia Fennica Linguistica 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Karjalainen, Tuuli 2014: *Tosi-tv leikkaajan näkökulmasta.* Elokuvan ja television koulutusohjelman opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu.

Kettunen, Jenni 2013: *Pakon ja mahdollisuuden ilmaisemiskeinot suomen- ja venäjänkielisissä kansainvälisissä sopimuksissa.* Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Kuiri, Kaija 2021: *Johdatus semantiikkaan.* Finn Lectura.

Laitinen, Lea 1988: Pitääkö vai saako - modaaliverbin kaksoissidos. *Virittäjä* 92 (1) s. 57–83. https://journal.fi/virittaja/article/view/38189

Larjavaara, Matti 2007: *Pragmasemantiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1077. Helsinki: Hakapaino Oy.

Lindholm, Camilla – Stevanovic, Melisa 2016: Sanat. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), 2016: *Keskustelunanalyysi.* s. 79–99. Tampere: Vastapaino.

Lindholm, Camilla – Stevanovic, Melisa – Peräkylä, Anssi 2016: Johdanto. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), 2016: *Keskustelunanalyysi.* s. 9–30. Tampere: Vastapaino.

Mattinen, Johanna – Mäntymaa, Jaakko 2021: *Tosi-tv:n kohtuuton hinta.* https://yle.fi/uutiset/3-11894400 (29.4.2022)

Nelonen.fi: Temptation Island Suomi. https://www.nelonen.fi/ohjelmat/temptation-island-suomi (9.5.2022).

Nieminen, Susanna 2019: *Viihdeohjelman tapahtumasta uutiseksi – Millainen sisältö tv-ohjelman sisältä ylittää uutiskynnyksen?* Elokuvan ja television koulutusohjelman opinnäytetyö. Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Nikkinen, Are – Vacklin, Anders 2012: *Television runousoppia. Toisenlainen katse tv-ohjelmiin.* Helsinki: Like Kustannus Oy.

Nissi, Riikka 2000: *Episteemisten, deonttisten ja dynaamisten modaaliainesten käyttö raamattupiirikeskusteluissa.* Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Nokelainen, Milla 2020: Ryhmädeittailu-realityjen vaikutus naiskuvaan. Elokuvan ja television tutkinto-ohjelman opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu.

Rautajoki, Hanna 2004: *Miten moraalia tuotetaan televisiokeskustelun vuorovaikutuksessa? Ajankohtaiskeskustelu syyskuun 11:nnen terrori-iskuista.* Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Roseneil, Sasha – Crowhurst, Isabel – Hellesund, Tone – Santos, Ana Cristina – Stoilova, Mariya 2020: *The Tenacity of the Couple-Norm. Intimate citizenship regimes in a changing Europe.* London: UCL Press.

Räsänen, Viivi 2018: Hyvästi kumppani - Mediakriittinen tapaustutkimus parisuhdenormatiivisuuden ja sukupuolibinäärin ilmentymistä Temptation Island Suomessa & Bachelor Suomessa. Taiteen kandidaatin opinnäyte. Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu.

Salminen, Senni –Särestö, Janika 2019: *Pariterapiassa tapahtuva moraalinen neuvottelu erimielisyyden aiheita käsittelevissä keskusteluissa.* Psykologian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Sirén, Laura 2020: *Deonttisuus, episteemisyys ja emootiot sovitteluneuvottelussa.* Yhteiskuntatutkimuksen kandidaatintutkielma. Tampereen yliopisto.

Stevanovic, Melisa 2016: Sosiaaliset rakenteet. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), 2016: *Keskustelunanalyysi.* s. 200–221. Tampere: Vastapaino.

Tornberg, Jasmiini 2019: *Halu, neuvo ja Jumalan tahto – normien nimeäminen ja modaalisuus Päivämies-lehden blogikirjoituksissa.* Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.

Vatanen, Anna 2016: Keskustelunanalyyttinen tutkimusprosessi. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), 2016: *Keskustelunanalyysi.* s. 312–330. Tampere: Vastapaino.

VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: Iso suomen kielioppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio, viitattu 9.5.2022. Saatavissa: http://scripta.kotus.fi/visk. URN:ISBN:978-952-5446-35-7

von Wright, Georg Henrik 1963: *Norm and action – A logical enquiry.* Routledge & Kegan Paul: London and Henley.

Välitalo, Leeamaria 2015: *Täytymistä ilmaisevien modaaliverbien koteksti lehtiteksteissä ja internetin keskustelupalstoilla.* Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.

Liitteet

Liite 1: Kaikki ”pitää”-verbin esiintymät aineistossa (40 kpl)

Mmh, **meiän piti** tänne tulla näyttää luottamusta ja sit sä alat heti ekana vaa perseilee tuola, emmä aatellu et sä heti ekan iltana tekisit noin

jos **sun piti** tulla tänne näyttää jotain vitun luottamusta ni toi ei oo yhtään sitä mitä niinku oikeest mä halusin

Kyllä mä koen että saa ja ehdottomasti **pitääkin** puhua koska sit muuten ne asiat jää roikkumaan

Et kyl just jos niit ongelmakohtii ilmenee ni kyl mä haluun et ne tuodaan niinku samantie esiin ja ne **pitää** ratkoo sit jotenki koska tässä sen näkee mitä sit käy jos ne jää kuitenki vaivaamaan

kyl **mun pitää** saada jotenkin se luottamusongelma pois ittestäni ennenku mä alan rakentaa yhtään minkäännäköstä suhdetta kenenkään kanssa

Siis koitatsä sanoa] että **mun pitäis** pystyy päättää tiettyinä hetkinä et millon **mun pitäis** itkeä ja millon ei, niinkö

kyllä mä niiden kaa saan tanssii ja kyl mä niitten kaa saan **pitää** hauskaa ja bilettää iha nii paljon ku mä ite haluun ja sä et voi puuttuu siihen

mä **oon pitäny** hauskaa mä oon bilettäny, mä oon tanssinu jätkien kaa okei ehkä vähän halailluki mut **ei** sen **pitäis** olla niiku mikää este tai väärin

Sä et voi sanoo et **mun pitää** toimii samoin ku sinä,

Mua kiinnostaa myös hirveesti kun sanoit yhellä videolla et **meiän piti** tulla hoitaa tää homma paremmin mut me ei onnistutukaan siinä, mitä sä tarkotit sillä

Oon, kyllä, mä en pysty **pitää** hauskaa jos sä et oo mun vierellä

mietis vähän ite sitä mitä sä just äsken sanoit, et sä et pysty **pitää** hauskaa kun [nimi] ei oo sun vierellä

mä lupasin sulle jotain, mä **pidin** mun lupauksen

Mut et sä miss- e- e- eei me puhuttu mitenkää et **sun pitää** istuu sohvalla ja kertoo kuinka paska paikka tää on koska mä oon nähny niitä videoita ja ne mä sanon [nimi] et se ei näytä hyvältä

Mut mä **oon pitäny** sen lupauksen kumminki

Eli periaattees sä **pidät** mua itsestäänselvyytenä

En pidä itsestäänselvyytenä, en koskaan

Sä **pidit** rajoista vähän liiankin tiukasti kiinni

se et mä oon jossain bileissä muiden miesten kanssa juttelen **pidän** hauskaa ne on mun kavereita

toi on edes ihan typerää puhuu tost koska mä teen niin enivei [**sun pitää** vaan hyväksyy se

silti sun on höllättävä ihan oikeesti. Mä en haluu sanoo et sä käyttäydyt näin vaan, **sen pitää** tulla sust itestään et sä haluut iteki muuttaa sitä juttuu itessäs mä en haluu muuttaa mitään sussa mä en haluu olla mikään syy siihen et hei nyt muutat muuten sun arvomaailmaa tai jotain vaan **se pitää** tulla susta. Ootsä ite valmis siihen

Sen mitä sä sanoit sillon et älä purista mailaa liian kovaa **mun ois** siit **pitäny** ottaa koppi sillon, sä oot ollu mun illan viimenen ja päivän ensimmäinen ajatus

Mä luotan miten sä sanoit ja katsotaan, toivottavasti nämä **pitää** nämä lupaukset

joo, joo mut se on] ihan eri juttu, siis **sun pitäis** oikeesti niinku- tiiätsä se **pitää** vittu pystyy [--

no nii sun **pitääkin** olla yksin,

sun **pitäis** oikeesti tyylii ravistella meikää jos se oikeesti häiritsee niin paljon, se **pitää** niinkun näyttää et s- et se häiritsee

enhän oo toi on ihan täyttä paskaa jos sä oisit oikeesti puhunu mulle mä oisin tottakai välittäny ja vittu kysyny ja haastanu ja kaikkee, mutsiis en mä oo niit lakassu maton alle ku niit ei oo ees- niist ei oo puhuttu ku sä et oo vittu puhunu mulle [**pitä** tehä ihan vitun selkeeks

no vitun va - outoo et sä et ymmärrä et sun **pitää** tehä selväks tommoset jutut täs ajas

nii **ei kenenkää** siis **pidä** kattoo

no **ei pidäkää**

sitte se ihas- jos ihastuu ni sä sanoit sitä paitsi että **pitää** pysyy erossa siitä nii vittu, mitä tää on.

sit **mun pitäis** asuu sun luona ku mä oon kirjoilla sun luona,

sä kaivat ne vanhat asiat aina esiin ku ne **pitäs** haudata ja antaa olla **eikä** niit **pitäs** ottaa uudelleen esiin sen [takii niitä riitoja tulee

ku sä oot itte kysyny että **pitäskö** värjää blondiks hiukset

Liite 2: Litteroinnin merkistö

[päällekkäispuhunnan alku

] päällekkäinpuhunnan loppu

. laskeva sävelkulku, virkkeen loppu

, virkkeensisäinen tauko